

Ekološki zločini

Bogdanović, Lara

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:793878>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

**REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET**

Student:

Lara Bogdanović

Naslov diplomskog rada:

EKOLOŠKI ZLOČINI

Kolegij:

KAZNENO PRAVO

Mentor:

Doc.dr.sc. Reana Bezić

Zagreb, lipanj 2022.

Izjava o izvornosti

Ja, Lara Bogdanović, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Lara Bogdanović
(potpis studenta)

Sadržaj

I. UVOD	1
II. EKOLOŠKI ZLOČINI OPĆENITO	1
A. Pojam.....	1
B. Povijesni aspekt.....	3
C. Povezanost s gospodarskim kriminalom	4
D. Značaj	6
III. KAZNENOPRAVNA ZAŠTITA OKOLIŠA U RH.....	8
A. Nacionalno zakonodavstvo.....	8
B. Sudska praksa	12
IV. KAZNENOPRAVNA ZAŠTITA OKOLIŠA NA RAZINI EU.....	17
A. Direktiva 2008/99/EC i novi zakonodavni prijedlog za izmjenom	17
V. KAZNENOPRAVNA ZAŠTITA OKOLIŠA U KONTEKSTU MEĐUNARODNIH SUDOVA	21
A. Praksa Europskog suda za ljudska prava (ESLJP) i članci 2. i 8. Europske konvencije za ljudska prava (EKLJP)	21
B. Praksa Međunarodnog suda pravde (MSP)	31
C. Moguća budućnost u sklopu Međunarodnog kaznenog suda (MKS) ili osnivanje specijaliziranog međunarodnog kaznenog suda za ekološke zločine po uzoru na MKS	34
VI. ZAKLJUČAK	40
VII. LITERATURA.....	43

I. UVOD

„Ako postoji zajednička tema koja se provlači kroz današnju društvenu misao, to je velika promjena pred nama“ napisali su Stoett i Omrow u svojoj knjizi o Transnacionalnom ekološkom nasilju i kriminalu¹ koja je uvelike poslužila kao inspiracija za pisanje ovog rada. Naime oni pod time tvrde da je „okoliš, koji nas održava i koji nam omogućuje da uopće zamišljamo ugodnu i moguću budućnost, u opasnosti te da bi ju mogao nadmašiti jedino možda početak termonuklearnog rata punog razmjera ili katastrofalni udar meteora“. Zatim naglašavaju da sama Zemlja najvjerojatnije i nije u pitanju, ali da „tanak sloj života koji nazivamo biosfera i, točnije, vrsta *homo sapiens* koja ga, u dobru ili zlu, nastanjuje“ itekako je. O tome kako ćemo se nositi s ovom promjenom o kojoj govore i koja se itekako događa i kakav će biti njezin ishod ovisi o nama jer je upravo čovjek glavni krivac za to što se događa. Kazneno pravo bi tu trebalo doći kao *ultima ratio*, no izgleda da smo došli do točke u kojoj se čini neizbježno da se ono mora angažirati te se ovaj rad bavi upravo pitanjima ekoloških zločina, kako su oni povezani s gospodarskim kriminalom te kako se zaštita okoliša već provodi kroz kazneno pravo u Hrvatskoj, na razini Europske unije te kroz praksu međunarodnih sudova i kako bi se u budućnosti mogla još bolje provoditi.

II. EKOLOŠKI ZLOČINI OPĆENITO

A. Pojam

Ekološki zločini mogu biti široko definirani kao nezakonite radnje koje izravno štete okolišu. To jest, „svaki čin kojim se povrjeđuje zakonodavstvo o okolišu i koji uzrokuje veliku štetu ili rizik za okoliš ili ljudsko zdravlje smatra se kaznenim djelom protiv okoliša“.² Oni, između ostalih uključuju: nezakonite emisije ili ispuštanja tvari u zrak, vodu ili tlo; nezakonitu trgovinu divljim životinjskim i biljnim vrstama; nezakonitu trgovinu tvarima koje oštećuju ozonski sloj; nezakonite pošiljke ili odlaganje otpada; nezakoniti, neregulirani i neprijavljeni lov i ribolov te bespravne sječe i povezanu trgovinu ukradenim drvetom.³

¹ Stoett, P.; Omrow, D.A. (2021). Transnational Ecoviolence and Crime: Revisiting Environmental Justice and Human Security. In: Spheres of Transnational Ecoviolence. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi-org.pros1.lib.unimi.it/10.1007/978-3-030-58561-7_1, Introduction (u daljnjem tekstu: Stoett, Omrow, 2021.)

² Europska Komisija, Kaznene sankcije za prekršaje na štetu okoliša, Definicija kaznenog djela protiv okoliša i pravila EU-a o kaznenim sankcijama za kršenje zakona o okolišu, https://ec.europa.eu/info/energy-climate-change-environment/implementation-eu-countries/criminal-sanctions-environmental-offences_hr, 28. travnja 2022. (u daljnjem tekstu: EC, Kaznene sankcije za prekršaje na štetu okoliša)

³UNDOC, Environmental crime, A threat to our future, 2008., https://www.unodc.org/documents/NGO/EIA_Ecocrime_report_0908_final_draft_low.pdf, 30. travnja 2022., str.1. (u daljnjem tekstu: UNDOC, 2008.)

Često se percipiraju kao zločini „bez žrtve“ te su stoga nisko na listi prioriteta i ne uspijevaju dobiti prikladni odgovor vlada i izvršnih vlasti te ostatka zajednice.⁴ Rijetko uključuje žrtve koje obavještavaju policiju ili sud o počinjenom zločinu. Zato je ekološki kriminal podcijenjena pojava.⁵ No, u stvarnosti je sad već opće poznato da njihovi utjecaji pogađaju cijelo društvo te je krajnje vrijeme da se u skladu s time počne i djelovati. Na primjer, bespravna sječa doprinosi deforestaciji koja šumske populacije lišava vitalnih sredstava za život, uzrokuje ekološke probleme poput poplava te uvelike doprinosi klimatskim promjenama (do jedne petine emisija stakleničkih plinova proizlazi iz krčenja šuma).⁶ Nezakonita trgovina tvarima koje oštećuju ozonski omotač poput rashladnih kemikalija klorofluorugljikovodika (CFC), pridonosi stanjivanju ozonskog omotača, što uzrokuje zdravstvene probleme kod ljudi poput raka kože.⁷

Ekološki zločin je ozbiljan kao i svaki drugi zločin koji utječe na društvo danas. U suprotnosti s brojnim međunarodnim ugovorima, glavni motiv ekološkog kriminala je, uz rijetku iznimku, financijska dobit i njegove karakteristike su previše poznate: organizirane mreže, porozne granice, nezakonite migracije, pranje novca, korupcija i iskorištavanje ugroženih zajednica.⁸ Počinitelji ovih zločina su jednako nemilosrdni kao i svi drugi, koristeći se zastrašivanjem, kršenjem ljudskih prava, ubojstvima i nasiljem kao oruđem njihove trgovine.⁹

Tako njihovi počinitelji, ljudi, pridonose isušivanju šumskih površina što dovodi do šumskih požara, otežavaju životinjskim vrstama razmnožavanje te sam opstanak u divljini¹⁰, a bez šuma i životinja i sam čovjekov opstanak nedvojbeno postaje upitan. Upravo je ljudska aktivnost u korijenu našeg ekološkog otiska te s obzirom na ozbiljnost posljedica tih ljudskih radnji i ako ih već ne uspijevamo spriječiti, one svakako trebaju biti kažnjene kako bi se bar u budućnosti postigao odvraćajući učinak.

U većini zemalja Europske unije kaznena djela protiv okoliša dugo se nisu smatrala važnima za istraživanje kako bi se na taj način izravno pogodovalo financijskim interesima i kapitalu.¹¹ Izbjegavala se uporaba tehnologije koja je povoljna za okoliš, ilegalno se odlagao

⁴ Ibid.

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid., str. 2.

⁹ Ibid.

¹⁰ Stoett, Omrow, 2021., Introduction

¹¹ Herceg, Pakšić, Barbara; Vuletić, Igor; Kóhalmi László, Kaznenopravna zaštita okoliša u Mađarskoj i Hrvatskoj u kontekstu usklađivanja s regulacijom Europske unije, u: Župan, Mirela; Vinković, Mario (ur.),

otpad, prekomjerno su se iskorištavali prirodni resursi, krijumčarile su se zaštićene vrste i tako se povećavao profit.¹² No situacija se danas uvelike mijenja i to u dobrom smjeru.

B. Povijesni aspekt

Iako se ekološki zločini i dalje nekada smatraju novostima, oni postoje već dosta vremena i o njima se već pisalo, pa su tako Del Frate i Norberry objavili jedan tekst o ekološkim zločinima već 1993.; Williams je 1996. objavio članak o “viktimologiji okoliša”.¹³ Izraz “ozelenjivanje kriminologije” korišten je u udžbeniku objavljenom 2004.; Robert White predstavlja okvir za proučavanje zelene kriminologije u različitim oblicima od 2010., uključujući “eko-globalnu kriminologiju”.¹⁴

Prema Trueman¹⁵, postoje dvije škole o ekološkim zločinima: tradicionalna i suvremena. Tradicionalna škola usredotočuje se na one ekološke zločine koji po definiciji krše zakone o okolišu te ih zanimaju propisi koji se tiču okoliša. Oni definiraju ekološke zločine kao “neovlaštene čini ili propuste kojim se krši zakon”. Istražuju obrasce i uzroke kršenja zakona. Ovi sociolozi su strukturalistički sociolozi i pozitivisti u metodologiji. Za ove teoretičare, budući da je kazneni zakon relativan za svaku zemlju, ista štetna radnja za okoliš koja je zločin u jednoj zemlji, ne mora biti zločin u drugoj. Pravne definicije ne mogu osigurati dosljednu standardizaciju štete te su definicije ekoloških zločina zapetljane u političkim procesima. Zato su kulturološki sociolozi razvili globalnu perspektivu štete po okoliš što odgovara suvremenim shvaćanjima. Primjer suvremenih zločina bio bi curenje toksičnih tvari u Mađarskoj, koje se dogodilo 5. listopada 2010. U tri zapadne zemlje proglašeno je izvanredno stanje nakon što je kemijski otpad izbio iz rezervoara u tvornici aluminija. Pogođeno je najmanje sedam sela i gradova gdje je bujica bila duboka 2 metra. Poplava je odnijela automobile s cesta i oštetila mostove i kuće, zbog čega su stotine stanovnika morali biti evakuirani. Mulj, u obliku mješavine vode i rudarskog otpada koji sadrži teške metale, smatrao se opasnim, prema mađarskoj Nacionalnoj upravi za upravljanje katastrofama (NDGDM). S obzirom na povezanost ekoloških zločina s gospodarskim

Pravo-regije-razvoj, DUNICOP, Pečuh-Osijek, 2013., https://bib.irb.hr/datoteka/683790.DUNICOP-HRVATSKA_VERZIJA.pdf, str. 374. (u daljnjem tekstu: Herceg, Vuletić, Köhalmi, 2013.)

¹² Ibid.

¹³ Stoett, Omrow, 2021., Introduction

¹⁴ Ibid.

¹⁵ C N Trueman "Environmental Crimes", historylearningsite.co.uk. The History Learning Site, 25 svibnja 2015., <https://www.historylearningsite.co.uk/sociology/crime-and-deviance/environmental-crimes/>, 2.svibnja 2022. (u daljnjem tekstu: Trueman, 2015.)

kriminalom, nije na odmet spomenuti i marksistički pristup koji se usredotočuje na ekološke zločine kao čini moći. Mnogi oblici transnacionalnih ekoloških zločina su povijesno povezani s imperijalističkim projektima koji su sami počinili ekstremnu eksploataciju u periferiji globalne ekonomije.¹⁶ Marksisti vjeruju da vladajuća klasa oblikuje i definira zakon u korist vlastitih eksploatatorskih interesa u društvu pa tako i u okolišu.¹⁷ Takvi zakoni koriste transnacionalnim korporacijama koje su često počinitelji ekoloških zločina, osobito u zemljama u razvoju gdje je zločin bijelih ovratnika još teže otkriti nego u već razvijenim zemljama.¹⁸

Kada su se zakonski počela regulirati kaznena djela protiv okoliša bilo je moguće izabrati između tri modela, antropocentričkog, biocentričkog i ekocentričkog. Herceg, Vuletić, Kóhalmi¹⁹ navode da antropocentrički u prvi plan stavlja zaštitu samog čovjeka te je ovaj model bio zastupljen u ranijoj teoriji i praksi no ni danas nije potpuno napušten te su njegovi ostaci vidljivi u pojedinim odredbama. Prema tom modelu okoliš se smatra „čovjekovim okolišem“ te je podređen čovjeku i promatra se kroz prizmu zadovoljenja ljudskih potreba. Samim time on se štiti posredno putem klasičnih pravnih dobara-života i zdravlja te tako postaje drugorazredno dobro što prema današnjim shvaćanjima i smjeru razvoja nije prihvatljivo. Drugi, biocentrički model, stavlja naglasak na zaštitu biljaka i životinja te jednako kao i prvi model pruža tek posrednu zaštitu samom okolišu. Ekocentrički, treći model, stavlja okoliš u prvi plan i pruža mu izravnu zaštitu. Taj model se smatra najprihvatljivijim s obzirom na europske i međunarodne trendove te su ga kao takvog prihvatila najsuvremenija kaznena zakonodavstva. Glavni objekt zaštite je ovdje sami okoliš, a čovjek ima dužnost i odgovornost, između ostalih i kaznenopravnu, čuvati ga od onečišćenja.

C. Povezanost s gospodarskim kriminalom

Kada sam počela pisati o ekološkim zločinima shvatila sam da su usko povezani s gospodarskim kriminalom te da su upravo gospodarski subjekti glavni počinitelji ekoloških zločina.

Prema UNDOC 2008.²⁰, ekološki kriminal stvara desetke milijarda dolara dobiti za kriminalna poduzeća svake godine te je ta brojka u porastu. To ga trenutno čini jednim od

¹⁶Stoett, Omrow, 2021., Introduction

¹⁷ Trueman, 2015.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Herceg, Vuletić, Kóhalmi, 2013., str. 372.

²⁰ UNDOC. 2008., str. 2.

najprofitabilnijih oblika kriminalnih aktivnosti te ne čudi da tako postaje privlačan mnogim organiziranim kriminalnim skupinama. Procjena razmjera ekološkog kriminala je problematična, no Interpol procjenjuje vrijednost globalnih zločina protiv divljih životinja na milijarde dolara godišnje; a Svjetska banka navodi da ilegalna sječa košta razvoj zemlje 15 milijardi dolara izgubljenog prihoda i poreza. Ilegalna sječa drva i trgovina divljim životinjama od strane organiziranih grupa sve više dovodi do iskorištavanja prirodnih resursa i uništavanja staništa: pljačkajući zajednice njihovih sredstva za život te kompromitirajući šire gospodarstvo i daljnje ugrožavajući već ugrožene vrste i ekosustave.

Zločinačke organizacije su dobro organizirane, snalažljive i prilagodljive te uspijevaju u okolnostima u kojima drugi ne bi.²¹ Šire svoju kriminalnu mrežu, zahvaćajući u nju često i beskrupulozne državne službenike koji za njih potpisuju i krivotvore uvozne i izvozne potvrde te olakšavaju prijevoz nedopuštene robe²². Učahureni u svoj birokratski mjehurić te uz slabo zakonodavstvo i lošu provedbu, korumpirani dužnosnici mogu napredovati uz pomoć ekološkog kriminala.²³ Kombinacija tako unosnog biznisa i niskog rizika od otkrivanja i kažnjavanja, čini ekološki kriminal izrazito isplativim.²⁴ Nadalje, korupcija može onemogućiti pravilnu procjenu i učinkovito adresiranje istinitog troška i razmjera ekološkog kriminala.²⁵ Konvencija Ujedinjenih naroda o korupciji²⁶ nastoji identificirati poveznice između korupcije, organiziranog kriminala, pranja novca i gospodarskog kriminala. Svi ovi elementi tiču se područja ekološkog kriminala te predstavljaju prepreku uspješnoj borbi protiv istog.

Pa tako Roksandić²⁷ postavlja niz pitanja „što ako imamo još vrijednije i globalno moćnije i utjecajnije trgovačko društvo koje je od iznimne važnosti za gospodarski interes pojedinih država i/ili EU-a. Royal Dutch Shell (sada od siječnja 2022. Shell plc), Monsanto (sada Bayer), na primjer. Kako države reagiraju kada predstavnici gospodarskih vrlo važnih društava podmiću dužnosnike u drugim državama gdje žele poslovati i dobivati koncesije? Što ako je zbog želje za sklapanjem ugovora došlo i do velikih povreda ljudskih prava, smrti, uništenja okoliša, protjerivanja ili prisilnog premještanja? Što je sa svim trgovačkim

²¹ Ibid., str. 3.

²² Ibid.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid.

²⁶ United Nations Convention Against Corruption-preamble

²⁷ Roksandić, Sunčana, I Hrvatska mora kažnjavati ekocid kao teško kazneno djelo, [autograf.hr](https://www.autograf.hr/i-hrvatska-mora-kaznjavati-ekocid-kao-tesko-kazneno-djelo/#more-65200), 10. veljače 2022., <https://www.autograf.hr/i-hrvatska-mora-kaznjavati-ekocid-kao-tesko-kazneno-djelo/#more-65200>, 19. svibnja 2022. (u daljnjem tekstu: Roksandić, 2022.)

društvima koja posluju u zonama konflikta ili ih održavaju? Kako kazneno pravo jedne nacionalne države može riješiti takve povrede?“

Kao jedan od odgovora nudi se teza da bi se kaznena djela protiv okoliša trebala progoniti u sklopu gospodarskih kaznenih djela kako bi se zaštitio okoliš jer je očito da se svrha kažnjavanja ne postiže kada se naglasak stavlja isključivo na kaznena djela protiv okoliša. „Osim toga, neka se od djela koja povređuju, odnosno ugrožavaju okoliš već gone kao gospodarska kaznena djela. Kako ističe EnviCrimeNet, otkrivanje kaznenih djela u svezi s okolišem direktno je povezano s djelatnošću nacionalnih, najviše upravnih i kontrolnih agencija zaduženih za nadzor usklađenosti višestruko visoko složene regulative trgovačkih društava.“²⁸

Roksandić naglašava „Jasno je da nam je gospodarsko poslovanje nužno i da svaka država ima svoje gospodarske interese i da države trebaju nekako platiti socijalne i zdravstvene usluge, ali to poslovanje i oživotvorenje gospodarskog interesa ne bi očito i namjerno smjelo biti nauštrb planeta i ne bi smjelo voditi do namjernih produžavanja konflikata, prisilnog protjerivanja stanovništva itd.“²⁹

D. Značaj

Pravo na život u zdravom i čistom okolišu pripada među temeljna ljudska prava te se ubraja u ljudska prava treće generacije. Zaštita ovoga prava među primarnim je dosezima modernog doba.³⁰

Utjecaj ekoloških zločina na prirodni okoliš u Europi i svijetu očituje se povećanjem razine onečišćenja, degradacijom divljih životinja, smanjenjem biološke raznolikosti i narušavanjem ekološke ravnoteže.³¹

Ekološki zločini su po svojoj prirodi transnacionalni tj. prekogranični što znači da njihova djelotvorna prevencija, suzbijanje i kažnjavanje zahtijeva zajednički pothvat više država, a s obzirom na efekte koje nekih od tih zločina imaju, ako ne i većina, mogli bi smo zaključiti da oni zapravo iziskuju suradnju svih država svijeta kako bi se ostvario pozitivan učinak jer su eko sustavi povezani te često prirodne katastrofe na jednom dijelu svijeta imaju utjecaj na čitavu biosferu te planet u cijelosti. Gubitak biološke raznolikosti, klimatske

²⁸ Roksandić Vidlička, Sunčana, Pravo okoliša i gospodarsko kazneno pravo: pojačano naoružanje za očuvanje okoliša i suočavanje s klimatskim promjenama Što možemo naučiti od SAD-a - Primjer ExxonMobila, u: Barbić, Jakša (ur.), Kaznenopravna zaštita okoliša, Zagreb, 2017., str. 63.-88., <https://www.bib.irb.hr/921468>

²⁹ Roksandić, 2022.

³⁰ Herceg, Vuletić, Kóhalmi, 2013., str. 371.

³¹ Combating Environmental Crime, <https://ec.europa.eu/environment/legal/crime/index.htm>, 3. svibnja 2022.

promjene, izumiranje vrsta, onečišćenje i ukupna degradacija ekosustava imaju dubok globalni utjecaj na uživanje ljudskih prava i zahtijevaju najširu moguću međunarodnu suradnju kako bi se spriječio ili otklonio ovaj štetni učinak.

Danas je očigledno da je „onečišćenje okoliša u svojoj naravi paradoks-najteži slučajevi onečišćenja okoliša uglavnom su rezultat ljudske želje za sve bržim, boljim i jačim tehnološkim napretkom dok istovremeno to onečišćenje postaje i najveća zapreka daljnjem napretku“.³² Iako su značajni pomaci u ljudskom dostojanstvu, slobodi i jednakosti učinjeni još od vremena feudalizma i robovlasničke ekonomije, nemoguće je poreći da se globalna politička ekonomija utemeljena na masovnoj eksploataciji nastavlja.³³ Nalazimo se usred gigantskog čina nasilja nad prirodom, kao i zločina protiv čovječnosti, a društveno-pravni sustavi koji to omogućuju moraju se ispitati i modificirati ako se želimo maknuti s tog puta.³⁴

Pokazatelji ekološkog kriminala vidljivi su u mnogim područjima razvoja međunarodnih aktivnosti.³⁵ Značajne globalne prijetnje, uključujući izazove adresirane kroz Milenijske razvojne ciljeve (MDG) povezani su i ugroženi ekološkim zločinima koji „utječu na razvoj, mir, sigurnost i ljudska prava“.³⁶ Ova pitanja, od kojih su neka bila na stolu dugi niz godina, polako se počinju odgovarati i tek nedavno su agencije za provedbu u cijelom svijetu počele prepoznavati ulogu organizirane kriminalne mreže u ekološkom kriminalu.³⁷

U političkom diskursu, najviše se priča o klimatskim promjenama koje su manifestacija šire krize u odnosu čovjeka i okoliša, ali gubitak biološke raznolikosti, velika potrošnja prirodnih resursa, međusobno povezane oceanske krize, toksično onečišćenje, oštećenje ozonskog omotača, i niz drugih problema su povezani, „globalnog opsega, lokalnog uništenja i na neki način uzrokovani ljudskim ponašanjem“.³⁸ Brzo širenje zoonotičnog novog korona virusa COVID-19 2020. moglo je biti povezano s ilegalnom trgovinom divljih životinja u Kini, a opće je prihvaćeno da će uništavanje staništa i klimatske promjene rezultirati pojavama novih ili ponovnih zaraznih bolesti u budućnosti.³⁹

³² Herceg, Vuletić, Kóhalmi, 2013., str. 371.

³³ Stoett, Omroe, 2021., Introduction

³⁴ Ibid.

³⁵ UNDOC, 2008., str.2.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid.

³⁸ Stoett, Omroe, 2021., Introduction

³⁹ Ibid.

III. KAZNENOPRAVNA ZAŠTITA OKOLIŠA U RH

A. Nacionalno zakonodavstvo

Temelj kaznenopravne zaštite okoliša proizlazi iz odgovarajućih ustavnopravnih odredaba o temeljnim slobodama i pravima čovjeka i građanina (gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima).⁴⁰ Odredbom čl. 3. Ustava Republike Hrvatske priroda i čovjekov okoliš afirmiraju se kao najviše vrednote ustavnog poretka.⁴¹ Zaštita ovoga prava među primarnim je dosezima modernog doba. Treba napomenuti kako se hrvatski Ustav i dalje nepotrebno drži antropocentričnog modela, pa tako u čl. 3. i čl.70. koristi izraze poput „čovjekov okoliš“ i „ljudski okoliš“.⁴² No hrvatski zakonodavac je već u Kaznenom zakonu iz 2013. izabrao ekocentrički model te je na taj način ušao u tok s trendovima.⁴³ „No, takav zakonodavčev pristup ne odražava se još uvijek u svijesti i u aktivnostima nadležnih upravnih tijela te tijela kaznenog progona, pa shodno tome ni u kažnjavanju počinitelja za ova kaznena djela.“⁴⁴

Okoliš, kao objekt kaznenopravne zaštite, je definiran u hrvatskom Zakonu o zaštiti okoliša⁴⁵ koji u čl. 3. st. 1. t. 22. navodi: „Okoliš je prirodno okruženje organizama i njihovih zajednica, uključivo i čovjeka, koje omogućuje njihovo postojanje i njihov daljnji razvoj: zrak, vode, tlo, zemljina kamena kora, energija te materijalna dobra i kulturna baština kao dio okruženja kojeg je stvorio čovjek; svi u svojoj raznolikosti i ukupnosti uzajamnog djelovanja.“

Kaznena zaštita okoliša je supsidijarne naravi i trebala bi biti *ultima ratio*, kada se okoliš kao naročito važno pravno dobro ne može zaštititi na neki blaži način. Zaštita okoliša primarno se ostvaruje izvan kaznenog zakonodavstva, nekaznenim i nerepresivnim sredstvima, putem upravnog prava, građanskog, trgovačkog i financijskog prava te kroz prekršajne sankcije.⁴⁶ No samo propisivanje takvih prekršaja ili kaznenih djela te sankcija za njihovo počinjenje nije dovoljno, već je za to potrebna učinkovita primjena tih propisa.

⁴⁰Bojanić, Igor, Kaznenopravna zaštita okoliša u Republici Hrvatskoj i njezina usklađenost s europskim standardima u: Župan, Mirela; Vinković, Mario (ur.), Pravo-regije-razvoj, DUNICOP, Pečuh-Osijek, 2013., https://bib.irb.hr/datoteka/683790.DUNICOP-HRVATSKA_VERZIJA.pdf, str. 387. (u daljnjem tekstu: Bojanić, 2013.)

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

⁴³ Vidi supra pod II. B

⁴⁴ Pleić, Marija, Kazneni progon i istraživanje kaznenih djela protiv okoliša, u: Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 53 No. 2, 2016., str. 601.-622., <https://hrcak.srce.hr/clanak/232454>, str. 616. (u daljnjem tekstu: Pleić, 2016.)

⁴⁵ Zakon o zaštiti okoliša (pročišćeni tekst zakona, NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18, na snazi od 01.01.2019.)

⁴⁶Bojanić, 2013., str. 387.

Pojam kaznenopravne zaštite okoliša označava „kompleksan sustav etičkih, kriminoloških, kaznenopravnih, penoloških i drugih sadržaja koji je povezan općim nastojanjem zaštite okoliša“⁴⁷ te su kod zaštite okoliša posebno izražene supsidijarnost, fragmentarnost i akcesornost, kao temeljne značajke kaznenog prava. Zakonski opisi kaznenih djela protiv okoliša, bilo izravno bilo neizravno, upućuju na opsežno zakonodavstvo zaštite okoliša što podrazumijeva poznavanje tih propisa od strane tijela kaznenog progona i kaznenog postupka.⁴⁸

Kaznena djela iz ove sfere imaju specifičnu konstrukciju koja zaštitu okoliša pomiče u vrlo rani stadij što je nužno ako želimo da bude učinkovito.⁴⁹ Ona su formalni delikti. Naime, sva su, osim kvalificiranih oblika, oblikovana kao delikti apstraktnog ugrožavanja. To znači da se kažnjavaju već sama opasna ponašanja u cilju sprečavanja ne samo povređivanja nego i konkretnog ugrožavanja.⁵⁰ To znači da za postojanje kaznenog djela nije potrebno da dođe do povređivanja zaštićenog pravnog dobra odnosno okoliša. Tužitelj samo treba dokazati da je radnja dovela do ugrožavanja okoliša te krivnju počinitelja, a predviđeno je kažnjavanje i za nehaj, s obzirom na to da će se najčešće i raditi o počinjenju djela s ovim oblikom krivnje, što olakšava dokazivanje.⁵¹

Progone se po službenoj dužnosti te državni odvjetnik, kao ovlašteni tužitelj, pokreće progon po službenoj dužnosti u javnom interesu.⁵² Sukladno čl. 204., st. 1. Zakona o kaznenom postupku, svatko je dužan prijaviti kazneno djelo za koje se postupak pokreće po službenoj dužnosti, koje mu je dojavljeno ili za koje je saznao, a prema Zakonu o zaštiti okoliša nadležna upravna tijela imaju obvezu podnošenja kaznene prijave kada se inspekcijskim nadzorom utvrdi da je počinjeno kazneno djelo.⁵³

Glava XX. KZ-a⁵⁴ koja nosi naziv kaznena djela protiv okoliša sadrži čak dvadeset kaznenih djela⁵⁵. Iz toga vidimo da hrvatski KZ dosta sveobuhvatno i iscrpno regulira do sad

⁴⁷ Herceg, Vuletić, Kóhalmi, 2013., str. 371.

⁴⁸ Pleić, 2016., str. 601.

⁴⁹ Herceg, Vuletić, Kóhalmi, 2013., str. 371.

⁵⁰ Ibid., str. 374.

⁵¹ Pleić, 2016., str. 619.

⁵² Ibid., str. 618.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21)

⁵⁵ To su: onečišćenje okoliša (čl. 193. KZ-a), ispuštanje onečišćujućih stvari s plovnog objekta (čl. 194. KZ-a), ugrožavanje ozonskog sloja (čl. 195. KZ-a), ugrožavanje okoliša otpadom (čl. 196. KZ-a), ugrožavanje okoliša postrojenjem (čl. 197. KZ-a), ugrožavanje okoliša radioaktivnim tvarima (čl. 198. KZ-a), ugrožavanje bukom, vibracijama ili neionizirajućim zračenjima (čl. 199. KZ-a), uništavanje zaštićenih prirodnih vrijednosti (čl. 200.

zamisliva kaznena djela protiv okoliša. No, svakako treba i dalje pratiti trendove i događanja u svijetu te biti u toku s nastankom novih načina na koji ljudi ugrožavaju i povrjeđuju okoliš, a time i ljudska prava jer nam se nekada čini da ljudska kriminalna imaginacija nema kraja. Treba svakako pokušati biti korak ispred i fokusirati se na prevenciju. Tu tendenciju zamjećujemo i u značajnom postroženju u odnosu na prijašnje stanje, čime je zakonodavac dao ovoj materiji puno veću težinu, prepoznajući veliku društvenu opasnost koju ova kaznena djela sa sobom nose te potrebu da se prikladno i na vrijeme reagira u njihovoj prevenciji.⁵⁶

Herceg, Vuletić, Kóhalmi⁵⁷ smatraju da se to postroženje ogleda u povećanju najvećih propisanih mjera kazni, pa je tako u slučajevima najtežih oblika ugrožavanja okoliša, predviđena kazna do petnaest godina zatvora. Postrožene su i pretpostavke za izricanje uvjetne osude pa se više ne traži ispunjenje dodatnih uvjeta. Zatim, većina kaznenih djela su koncipirana kao kaznena djela ugrožavanja, čime se kaznenopravna zaštita zapravo proširuje, pa tako dominiraju kaznena djela apstraktnog ugrožavanja. Time se nastoji osigurati što potpunije ostvarenje već spomenutog ekocentričnog koncepta. Također je predviđena kažnjivost pokušaja. Pokušaj nije uvijek kažnjiv, nego samo kod djela kod kojih zakonodavac procijeni da je potrebno da se kažnjivošću zahvati raniji stadij. Prema odredbi općeg dijela o pokušaju kaznenog djela, pokušaj je uvijek kažnjiv za kaznena djela za koja se prema zakonu može izreći kazna zatvora od pet godina ili teža, dok je kod djela s manjom zapriječenom kaznom kažnjiv samo iznimno, ako zakonodavac to u posebnom dijelu kod tog djela izričito i propiše, tako je tu mogućnost zakonodavac iskoristio u čl. 210. st. 4. propisujući kažnjivost pokušaja iako je u pitanju djelo s najvišom kaznom do tri godine. Postroženje se ogleda i u tome što su ova djela kažnjiva i u nehajnom obliku. Poznato je da je namjera teži i temeljni oblik krivnje, dok se za nehaj kažnjava samo ako je u zakonu izričito propisano. Tako su samo oni oblici ugrožavanja i povređivanja koji se smatraju najtežima kažnjivi iz nehaja. Iz toga je vidljivo također da zakonodavac zaštitu okoliša svrstava među najvažnija pravna dobra. Pakšić, Vuletić i Kóhalmi⁵⁸ nadalje tvrde kako „kažnjivost nehaja u praksi može olakšati dokazivanje, jer počinitelj neće neopravdano moći izbjeći kaznenoj odgovornosti ako mu se ne bude mogla dokazati makar neizravna namjera. Isto tako, posebno je zanimljiva mogućnost kažnjavanja počinitelja koji postupuje u nesvjesnom nehaju jer on ovdje nije

KZ-a), uništavanje staništa (čl. 201. KZ-a), trgovanje divljim vrstama (čl. 202. KZ-a), protuzakonito unošenje u okoliš divljih svojti ili GMO-a (čl. 203. KZ-a), protuzakoniti lov i ribolov (čl. 204. KZ-a), ubijanje ili mučenje životinja (čl. 205. KZ-a), prenošenje zaraznih bolesti životinja i organizama štetnih za bilje (čl. 206. KZ-a), proizvodnja i stavljanje u promet štetnih sredstava za liječenje životinja (čl. 207. KZ-a), nesavjesno pružanje veterinarske pomoći (čl. 208. KZ-a), pustošenje šuma (čl. 209. KZ-a), promjena vodnog režima (čl. 210. KZ-a), protupravna eksploatacija rudnog blaga (čl. 211. KZ-a) i protupravna gradnja (čl. 212. KZ-a).

⁵⁶ Herceg, Vuletić, Kóhalmi, 2013., str. 375.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid.

svjestan da može počiniti kazneno djelo iako je prema okolnostima i osobnim svojstvima bio dužan i mogao biti svjestan te mogućnosti. Ovdje se njegova odgovornost uspostavlja na temelju normativne ocjene što je od posebne važnosti na području ekoloških delikata.“ Također upozoravaju da to nikako ne treba shvatiti kao ukazivanje na lakoću situacije te tvrde: „iz nesvjesnog nehaja ili nemarnosti, bezbrižnosti počinitelja, mogu nastati vrlo pogubne situacije i velike štete“ s čime se autor u potpunosti slaže.⁵⁹

Čl. 213. KZ-a, koji nosi naslov djelotvorno kajanje, predviđa mogućnost da sud oslobodi od kazne počinitelja kaznenih djela iz čl. 194.–198. KZ-a, ukoliko ovaj prije nastupa teških posljedica dobrovoljno otkloni opasnost ili stanje koje je prouzrokovao.⁶⁰ Naime, ovime je sudu dana mogućnost da one počinitelje koji umanje posljedice svog djela nakon njegovog formalnog završetka oslobodi od kazne. Ova odredba nastoji potaknuti počinitelje na otklanjanje onečišćenja prije nego što nastupe teške posljedice. Ovu odredbu prema Pakšić, Vuletić i Kóhalmi⁶¹ bi bilo bolje izbaciti iz zakonskog teksta jer se oslanja na iskustveno pogrešne pretpostavke da su počinitelju poznate odredbe kaznenog zakona što u pravilu neće biti slučaj te je stoga teško vjerojatno da bi takva odredba mogla motivirati počinitelje na odustajanje od počinjenja kaznenih djela, odnosno na uklanjanje posljedica. Također kritiziraju odredbu jer smatraju da nema opravdanja ni za izjednačavanje počinitelja koji se djelotvorno kaje s počiniteljem koji je dobrovoljno odustao jer potonjem zakonodavac ne priznaje ništa veće privilegije nego je također predviđena samo mogućnost oslobođenja od kazne, iako on odustaje još u stadiju pokušaja, prije nego je djelo materijalno dovršeno. Nadalje napominju, kako su upravo moćne i utjecajne kompanije najčešći zagađivači okoliša te se s opravdanim strahom pribojavaju da bi ova odredba u praksi mogla postati sredstvo potencijalnih zlouporaba.

Moći ćemo zaključiti da je hrvatsko zakonodavstvo dobro usklađeno s europskim standardima iz Direktive 2008/99/EC⁶². Ono u čemu svakako i dalje postoji prostor za napredak su učinkovitiji progon i sankcioniranje ovih djela.⁶³ Također, je važna značajka specijalizacija i edukacija tijela nadležnih za istraživanje i kazneni progon kaznenih djela protiv okoliša, na svim institucionalnim razinama.⁶⁴ Drugim riječima, zakoni su dobri, samo ih treba bolje provoditi.

⁵⁹ Herceg, Vuletić, Kóhalmi, 2013., str. 375.

⁶⁰ Ibid. str. 378.

⁶¹ Ibid.

⁶² Vidi infra pod IV. A.

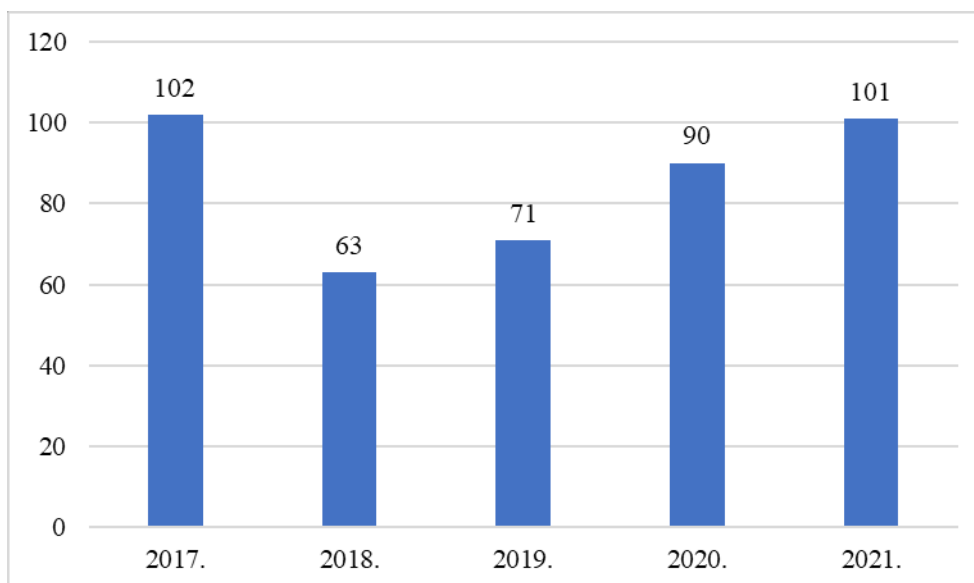
⁶³ Bojanić, 2013., str. 386.

⁶⁴ Pleić, 2016., str. 622.

B. Sudska praksa

U literaturi se obično pronalazi podatak da u Hrvatskoj u odnosu na ukupan broj kaznenih djela, udio ekoloških ne prelazi 1.5-2%.⁶⁵ Jasno je da stvarno stanje ne odgovara tom podatku. Ekološka djela su sve više u porastu, a najviše ih se u Hrvatskoj događa tijekom ljetnih mjeseci.⁶⁶ Veliki je problem tamna brojka i izrazito slaba motiviranost građana na prijavljivanje ovih kaznenih djela.⁶⁷

Prema statističkim podacima Državnog zavoda za statistiku o broju osuđenih punoljetnih počinitelja kaznenih djela protiv okoliša⁶⁸⁶⁹⁷⁰ u 2017. godini ukupno je osuđeno 102 punoljetnih počinitelja, u 2018. 63, u 2019. 71, u 2020. 90, a u 2021. 101. Iz toga vidimo da je taj broj u 2017. i 2021. gotovo jednak, a u 2018. najniži te zatim kroz 2019. i 2020. opet raste.

Grafikon 1: Ukupan broj osuđenih punoljetnih počinitelja kaznenih djela protiv okoliša u razdoblju od 2017. do 2021.

Za djela iz članaka 194., 195., 197., 198., 199., 201., 203., 207., 208. i 210. kroz razdoblje od 5 godina nije osuđen niti jedan punoljetni počinitelj u razdoblju od 2017. do

⁶⁵ Herceg, Vuletić, Kóhalmi, 2013., str. 374.

⁶⁶ Ibid.

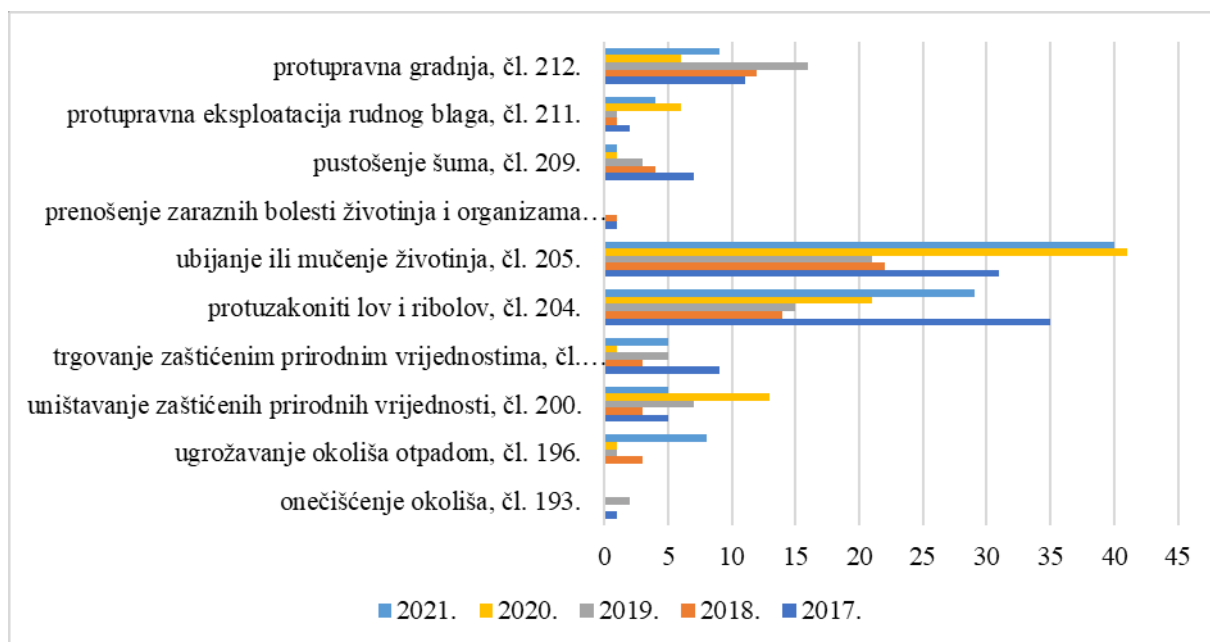
⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Državni zavod za statistiku, RH (2022): Osuđeni punoljetni počinitelji prema kaznenim djelima, spolu, pokušaju i izrečenim kaznama i drugim mjerama u 2016., 2017. i 2018., Počinitelji kaznenih djela, Baze podataka

⁶⁹ Državni zavod za statistiku, RH (2022): Osuđeni punoljetni počinitelji prema kaznenim djelima, spolu, pokušaju i izrečenim kaznama i drugim mjerama u 2019., Počinitelji kaznenih djela, Baze podataka

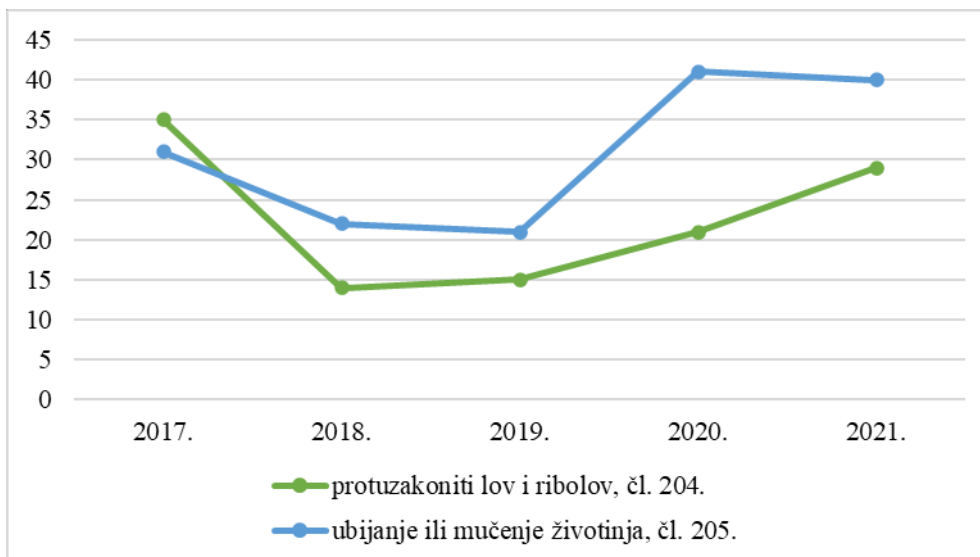
⁷⁰ Državni zavod za statistiku, RH (2022): Osuđeni punoljetni počinitelji prema kaznenim djelima, spolu, pokušaju i izrečenim kaznama i drugim mjerama u 2020. i 2021., Počinitelji kaznenih djela, Baze podataka

2021. te iz tog razloga nisu prikazana na Grafikonu 2. Iz njega možemo vidjeti da ih je najviše, čak 155, osuđeno za djelo iz čl. 205. ubijanje ili mučenje životinja, zatim kazneno djelo iz čl. 204. protuzakoniti lov i ribolov sa 114 osuđenih. Za kazneno djelo iz čl. 212., protupravna gradnja, u tom razdoblju, osuđeno je 53 počinitelja, a za kaznena djela iz čl. 200., uništavanje zaštićenih prirodnih vrijednosti 33; čl. 202., trgovanje zaštićenim prirodnim vrijednostima 23; čl. 209., pustošenje šuma 16; čl. 211., protupravna eksploatacija rudnog blaga 14; a čl. 196., ugrožavanje okoliša otpadom 13. U 2020. godini možemo primijetiti porast kaznenih djela iz čl. 200. uništavanje prirodnih vrijednosti, a 2021. porast kaznenih djela iz čl. 196. ugrožavanje okoliša otpadom.

Grafikon 2: Osuđeni punoljetni počinitelji za pojedina kaznena djela protiv okoliša u razdoblju od 2017. do 2021.

S obzirom na brojnost osuđenih punoljetnih počinitelja kaznenih djela iz čl. 204., protuzakoniti lov i ribolov i čl. 205., mučenje ili ubijanje životinja, koja su se također najčešće pojavljivala u analizi pojedinih presuda hrvatskih sudova koja slijedi nakon ovog statističkog prikaza, izdvojeni su u Grafikon 3 te iz njega možemo za kazneno djelo iz čl. 204. primijetiti pad od 2017. do 2018. te zatim od 2018. do 2021. porast. Zanimljivo je da se to razdoblje porasta poklapa sa početkom pandemije korona virusa. Za kazneno djelo iz čl. 205. najveći porast primjećujemo u 2020. godini kada je broj osuđenih punoljetnih počinitelja skočio sa 21 na 41 te je u 2021. gotovo jednak te se taj porast također poklapa s porastom vezanim uz kaznena djela iz čl. 204.

Grafikon 3: Osuđeni punoljetni počinitelji za kaznena djela iz čl. 204. i 205. u razdoblju od 2017. do 2021.

Od ukupno 24 analiziranih sudskih odluka u kaznenim predmetima radi kaznenih djela protiv okoliša (iz Glave XX. Kaznenog zakona) sa sudova u Zagrebu, Rijeci i Zadru iz razdoblja od 2013. do 2019. godine, do kojih sam uspjela doći zahvaljujući zahtjevu Udruge Biom za pristup informacijama o djelovanju javnih tijela prema Zakonu o pravu na pristup informacijama⁷¹, 21 presuda je bila osuđujuća, dok su samo tri oslobađajuće. Najviše, čak 7 ih je vezano uz počinjenje kaznenog djela ubijanja ili mučenja životinja iz čl.205.st.1.KZ-a⁷², zatim 5 vezanih uz kazneno djelo iz čl.211. KZ-a, protupravna eksploatacija rudnog blaga⁷³ Slijede ih kaznena djela iz čl. 200. KZ-a, uništavanje zaštićenih prirodnih vrijednosti⁷⁴ i čl. 204. KZ-a protuzakoniti lov i ribolov⁷⁵ koja su svaka bila u pitanju u po četiri presuda. U

⁷¹ Zakonu o pravu na pristup informacijama (pročišćeni tekst zakona, NN 25/13, 85/15, na snazi od 09.08.2015.), čl. 5. st. 1. i čl. 18.

⁷² Vidi presude: Općinski sud u Rijeci, K-647/2017-3 od 27. kolovoza 2018.; Općinski kazneni sud u Zagrebu, 19K-557/19-2 od 17. travnja 2019.; Općinski kazneni sud u Zagrebu, 29.K-1060/16-16 od 20. veljače 2017.; Općinski kazneni sud u Zagrebu, 28.Kmp-103/2015 od 21. ožujka 2016.; Općinski kazneni sud u Zagrebu, 29.KO-305/15 od 22. travnja 2015.; Općinski kazneni sud u Zagrebu, 22.-KO-1889/14-18 od 1. srpnja 2015.; Općinski kazneni sud u Zagrebu, KO-180/2014 od 17. prosinca 2014.

⁷³Vidi presude: Općinski sud u Rijeci, K-149/2017 od 23. veljače 2018.; Općinski sud u Zadru, K-392/07-62 od 11. svibnja 2015.; Općinski sud u Zadru, K-1132/11-50 od 19. svibnja 2015.; Općinski kazneni sud u Zagrebu, Ko-261/2014-2 od 26. veljače 2014.; Općinski sud u Zadru, K-1134/2011-23 od 26. ožujka 2014.

⁷⁴ Vidi presude: Općinski sud u Zadru, 5 K-385/14 od 24. veljače 2017.; Općinski sud u Rijeci, K-606/16-2 od 25. listopada 2016.; Županijski sud u Rijeci, K-Us-7/16-92 od 9. prosinac 2016.; Općinski sud u Rijeci, K-536/15 od 24. travnja 2015.

⁷⁵ Vidi presude: Općinski sud u Rijeci, 12 K-704/18-2 od 15. ožujka 2019.; Općinski sud u Zadru, 2 K-103/15 od 17. ožujka 2015.; Općinski kazneni sud u Zagrebu, 22.-K-272/15-20 od 6. listopada 2015.; Općinski sud u Zadru, 36K-740/13-6 od 24. listopada 2013.

ostalim presudama u pitanju su bila kaznena djela iz članaka 193., onečišćenje okoliša⁷⁶; 195., ugrožavanje ozonskog sloja⁷⁷; 202., trgovanje divljim vrstama⁷⁸; 206., prenošenje zaraznih bolesti životinja i organizama štetnih za bilje⁷⁹ i 212., protupravna gradnja⁸⁰.

Vezano uz djela koja su najčešća iz čl. 205. KZ-a⁸¹ uglavnom se radi o usmrćivanju ili mučenju, bez opravdanog razloga, kućnih ljubimaca, pasa i mačaka ili njihovom neadekvatnom zbrinjavanju što dovodi do mučenja. Od sedam osuđenih počinitelja, šest su muškarci i jedna žena. U presudi⁸² u kojoj su dva okrivljenika, muškarac je oslobođen optužbi, a žena je proglašena krivom jer je ubrizgavajući u tijelo pasa otopinu za eutanaziju usmrtila 40ak pasa koji su se nalazili na prostoru Udruge za zaštitu životinja „Astor“, a o kojima se brinula, svjesna da se usmrćivanje životinja prema Zakonu o zaštiti životinja može provesti samo pod točno određenima uvjetima i od strane veterinarara. Svi psi su nasilno uginuli te je time počinila kazneno djelo protiv okoliša-ubijanje životinja iz čl.205. st.1. KZ-a. Zbog ovog naizgled stravičnog čina osuđena je na kaznu zatvora u trajanju od sedam mjeseci te joj je izrečena uvjetna osuda prema kojoj kazna ne će biti izvršena ukoliko u roku od jedne godine ne počini novo kazneno djelo. Također joj je izrečena sigurnosna mjera obveznog psihijatrijskog liječenja u trajanju od jedne godine. Naime okrivljena je godinama skupljala pse lutilice i o njim se brinula, redovno ih je hranila te vodila veterinaru što su potvrdili razni svjedoci, sve dok se više nije mogla brinuti o njima zbog financijskih i psihičkih problema te drugih okolnosti, a nije ih probala udomiti ili predati drugim udrugama ili skloništima jer je smatrala da to ne bi bilo moguće zbog premalih kapaciteta u drugim skloništima te nespremnošću potencijalnih udomitelja da udome pse lutilice te je iz tih razloga odlučila eutanazirati pse, pritom je pokušala i samoubojstvo. Iako je vještačenjem utvrđeno da je okrivljena postupala s bitno smanjenom ubrojivošću, i dalje je u kaznenopravnom smislu ubrojiva i odgovorna za svoje postupanje jer je bila svjesna da ne smije samoinicijativno usmrtiti životinje jer se u ovom slučaju ne radi o takvoj iznimci predviđenoj u Zakonu o zaštiti životinja. No, ovaj slučaj, kao i brojnost kaznenih djela iz čl. 205. KZ-a u presudama hrvatskih sudova nam ukazuje na neadekvatnost zbrinjavanja napuštenih životinja u Hrvatskoj te nehumano postupanje određenih pojedinaca u društvu prema životinjama. Pozitivni aspekt brojnosti ovakvih presuda je možda to što je društvo osvijestilo ovaj problem i zato ga je

⁷⁶ Vidi presudu: Općinski sud u Zadru, K-1021/13-2 od 31. prosinca 2013.

⁷⁷ Vidi presudu: Općinski kazneni sud u Zagrebu, 8.K-2160/16-19 od 26. siječnja 2018.

⁷⁸ Vidi presudu: Županijski sud u Rijeci, K-Us-7/16-92 od 9. prosinac 2016.

⁷⁹ Vidi presudu: Općinski sud u Rijeci, K-85/17 od 14. studenog 2017.

⁸⁰ Vidi presudu: Općinski sud u Rijeci, 7 K-330/2018-9 od 21. ožujka 2019.

⁸¹Loc. Cit. (bilj. 72)

⁸² Vidi presudu: Općinski kazneni sud u Zagrebu, KO-180/2014 od 17. prosinca 2014.

spremnije osuditi te prijavljivati počinitelje i sudski progoniti ovakve slučajeve zbog empatije prema životinjama. Shodno tome, postoji nada da će se tako razviti svijest i empatija u društvu i prema samom okolišu jer o njegovoj dobrobiti ovisi i život životinja i ljudi te da će se počinitelji ostalih kaznena djela protiv okoliša početi više prijavljivati i kazneno progoniti.

Za kaznena djela iz čl. 200. uništavanje zaštićenih prirodnih vrijednosti specifično je da se najčešće radilo o izlovljavanju i ilegalnom posjedovanju naših zaštićenih vrsta školjki, prstaca i periski.⁸³

U presudama u kojima su počinitelji osuđeni za kaznena djela iz čl.204., protuzakoniti lov i ribolov obično su prekršene odredbe Zakona o lovu o nedopuštenim pomoćnim sredstvima⁸⁴ ili području zabranjenog lova⁸⁵. Posebno je zanimljiv slučaj iz presude Općinskog suda u Zadru 2 K-103/15 u kojemu je prilikom lova na divljač nedopuštenim pomoćnim sredstvima jedan supočinitelj upucao drugog zamijenivši ga za divljač te je time počinio i teško kazneno djelo protiv opće sigurnosti iz čl. 222. prouzročivši mu tešku tjelesnu ozljedu, no postavlja se pitanje bi li se inače uopće saznalo za počinjenje kaznenog djela iz čl.204. KZ-a.

Čl. 214. KZ-a o teškim kaznenim djelima primijenjen je samo u jednoj presudi⁸⁶ Županijskog kaznenog suda u Rijeci vezanoj uz kaznena djela iz čl. 200. uništavanje zaštićenih prirodnih vrijednosti i čl. 202. trgovanje divljim vrstama uz primjenu čl. 328. o zločinačkom udruženju. Radilo se također o protuzakonitom izlovu i prodaji na ilegalnom tržištu zaštićene vrste školjkaša prstaca, što je doseglo razinu organizacije zločinačkog udruženja u koje je bilo upleteno nekolicina osoba sa jasno podijeljenim ulogama, od organizacije protuzakonitog izlova do prenošenja i prodaje prstaca koji je počiniteljima donosio pozamašni profit na koji se, naravno, nije prijavljivao niti oporezivao u čemu se također ogleda povezanost ovih kaznenih djela s gospodarskim kriminalom.⁸⁷

U jedinoj presudi⁸⁸ koja se tiče čl. 193. onečišćenje okoliša radilo se o mještаниnu koji je nezadovoljan korištenjem seoskih bunara od strane drugih mještana protivno Zakonu o zaštiti okoliša, iz plastične kante zapremnine 3L napunjene korištenim motornim uljem u seoski bunar izlio oko 1L ulja, a u drugi bunar ostatak ulja zajedno sa plastičnom kantom te je na taj način protivno propisima ispustio količinu tvari u vodu kojom se može trajnije ili u znatnoj mjeri ugroziti njezina kakvoća.

⁸³ Loc. Cit. (bilj. 74)

⁸⁴ Vidi presude: Općinski sud u Zadru, 2 K-103/15 od 17. ožujka 2015 i Općinski sud u Zadru, 36K-740/13-6 od 24. listopada 2013.

⁸⁵ Vidi presude: Općinski sud u Rijeci, 12 K-704/18-2 od 15. ožujka 2019. i Općinski kazneni sud u Zagrebu, 22.-K-272/15-20 od 6. listopada 2015.

⁸⁶ Vidi presudu: Županijski sud u Rijeci, K-Us-7/16-92 od 9. prosinac 2016.

⁸⁷ Vidi supra pod I. C

⁸⁸ Vidi presudu: Općinski sud u Zadru, K-1021/13-2 od 31. prosinca 2013.

Od 21 osuđujućih presuda u trima su počinitelji sankcionirani novčanim kaznama, dok su u svima ostalima osuđeni na kazne zatvora (u trajanjima od 3 do 10 mjeseci). No, svim osuđenima na kazne zatvora izrečene su uvjetne osude kojima se kazne zatvora odgađaju za određeni rok koji varira od 1 do 4 godine te se ne će izvršiti ako u tom roku počinitelji ne počine isto ili drugo kazneno djelo. Sud je smatrao da je time postignuta svrha kažnjavanja, no u budućnosti se treba zapitati imaju li takve sankcije zaista odvraćajući učinak ili ih ipak treba postrožiti.

Iz svega navedenog, možemo zaključiti da je hrvatska sudska praksa vezana uz kaznena djela protiv okoliša za sada dosta skromna te je najveći problem tamna brojka i nemotiviranost za prijavljivanje počinitelja te nedovoljno razvijena svijest samih građana o opasnostima-ali i posljedicama činjenja ovih kaznenih djela⁸⁹ te nedovoljni odvraćajući učinak vezan uz nizak rizik od prijavljivanja, a i preblago kažnjavanje ako ih se prijavi te zatim osudi.

IV. KAZNENOPRAVNA ZAŠTITA OKOLIŠA NA RAZINI EU

A. Direktiva 2008/99/EC i novi zakonodavni prijedlog za izmjenom

Zaštita okoliša dobila je svoj pravni temelj u primarnim aktima Europske unije stupanjem na snagu Jedinog europskog akta 1987. godine, koji je izmijenio i dopunio Ugovor o osnivanju Europske ekonomske zajednice, a okoliš je prvi put naveden kao područje podijeljene nadležnosti između Unije i država članica u čl. 4.2. Ugovora o funkcioniranju Europske unije, Lisabonskim ugovorom.⁹⁰

Zakonodavni akt na razini EU kojim se kroz kazneno pravo štiti okoliš je „Direktiva 2008/99/EZ o zaštiti okoliša putem kaznenog prava”⁹¹. Njome je utvrđen skup kaznenih djela protiv okoliša koja se u svim državama EU-a kažnjavaju kao kaznena djela. Prema toj direktivi sve države članice EU-a moraju primjenjivati učinkovite, proporcionalne i odvraćajuće kaznene sankcije protiv kaznenih djela protiv okoliša koja su počinjena namjerno ili iz krajnje nepažnje. Poticanje kaznenog djela protiv okoliša, pomaganje u tome i supočiniteljstvo također su kažnjivi kao kaznena djela.⁹²

Preambula Direktive⁹³ navodi kako politika Zajednice o okolišu mora težiti visokoj razini zaštite te da je zajednica zabrinuta zbog porasta kaznenih djela protiv okoliša i njihovih

⁸⁹ Kondor-Langer, 2021., str. 246.

⁹⁰ Pleić, 2016., str. 603.

⁹¹ DIREKTIVA 2008/99/EZ EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 19. studenoga 2008. o zaštiti okoliša putem kaznenog prava (u daljnjem tekstu: DIREKTIVA 2008/99/EZ)

⁹² EC, Kaznene sankcije za prekršaje na štetu okoliša

⁹³ DIREKTIVA 2008/99/EZ

posljedica, koje sve više prelaze granice država u kojima su ta kaznena djela počinjena te zaključuje da ona predstavljaju prijetnju za okoliš i stoga je potrebna odgovarajuća reakcija. Shodno tome i s obzirom na iskustvo koje je pokazalo da postojeći sustavi sankcija nisu bili dovoljni da bi se postiglo potpuno poštovanje zakona za zaštitu okoliša, EU je odlučna pojačati poštovanje postojanjem kaznenih sankcija kojima se pokazuje društvena osuda kvalitativno drukčije naravi u usporedbi s administrativnim sankcijama ili mehanizmima naknade u okviru građanskog prava. Nadalje se navodi kako ovakva zajednička pravila o kaznenim djelima omogućuju korištenje učinkovitih metoda istrage i pomoći unutar i između država članica te postoji potreba za odvratajućim sankcijama za djelatnosti koje štete okolišu, a koje obično uzrokuju ili bi mogle uzrokovati značajnu štetu za zrak, uključujući i stratosferu, za tlo, vodu, životinje ili biljke, uključujući i štetu za očuvanje vrsta, a sve kako bi se postigla učinkovita zaštita okoliša. Preambula upozorava da i neispunjenje pravnih obveza djelovanja iz ove Direktive može imati isti učinak kao i aktivno ponašanje te stoga također može biti predmetom odgovarajućih sankcija.

U prilogima ovoj direktivi navedeno je zakonodavstvo koje sadrži odredbe koje bi trebale biti predmet kaznenopravnih mjera kako bi se osigurala potpuna učinkovitost pravila o zaštiti okoliša te se obveze iz ove Direktive odnose se samo na odredbe tog zakonodavstva koje podrazumijevaju obvezu za države članice da prilikom provedbe predvide mjere zabrane.

S obzirom da se radi o Direktivi, a ne o Uredbi koja je izravno primjenjiva, ona se mora implementirati u zakonodavstva država članica te su stoga države članice obvezane predvidjeti kaznene sankcije za ozbiljno kršenje odredaba prava Zajednice o zaštiti okoliša u svojem nacionalnom zakonodavstvu. Ova Direktiva⁹⁴ ne nameće obvezu primjene takvih sankcija ili bilo kojeg drugog dostupnog sustava provedbe zakona, u pojedinačnim slučajevima te ne utječe na druge sustave odgovornosti za štetu u okolišu u okviru prava Zajednice ili nacionalnog prava. Kako ova Direktiva predviđa minimalna pravila, države članice mogu usvojiti ili zadržati strože mjere za učinkovitu zaštitu okoliša u okviru kaznenog prava koje moraju biti usklađene s Ugovorom. Od država članica se zahtjeva da Komisiji dostave podatke o provedbi ove Direktive kako bi Komisija mogla ocijeniti njen učinak.

U Direktivi⁹⁵ se napominje „Budući da države članice ne mogu u dovoljnoj mjeri postići cilj ove Direktive, a to je osiguranje učinkovitije zaštite okoliša, te bi se on zbog opsega i učinaka ove Direktive mogao bolje postići na razini Zajednice, Zajednica može usvojiti mjere u skladu s načelom supsidijarnosti iz članka 5. Ugovora. U skladu s načelom proporcionalnosti, kako je utvrđeno u tom članku, ova Direktiva ne prelazi ono što je potrebno za postizanje tog cilja.“⁹⁶

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ibid.

Ako se donesene naknadno zakonodavstvo o okolišu te ako je ono primjereno, u njemu treba biti navedeno da će se primjenjivati ova Direktiva.⁹⁷

Direktiva⁹⁸ ima svega deset članaka i dva Priloga, A i B. Čl. 1. Direktive definira polje primjene, a čl. 2. navodi definicije pojmova koji se koriste kroz Direktivu. U čl. 3. pobrojane su radnje koje bi države članice trebale propisati kao kaznena djelo ako se počine protuzakonito i namjerno ili barem iz krajnje nepažnje, a u čl. 4. da se poticanje, pomaganje i supočiniteljstvo takvog namjernog ponašanja isto tako treba kažnjavati. Čl. 5. koji nosi naziv sankcije zahtijeva od država članica da poduzimaju potrebne mjere kako bi osigurale da su kaznene sankcije za ova kaznena djela učinkovite, proporcionalne i odvraćajuće. Odgovornost pravnih osoba propisana je u čl. 6. te bi države trebale osigurati da pravne osobe mogu odgovarati za navedena kaznena djela koja u njihovu korist počini bilo koja osoba koja ima vodeći položaj unutar pravne osobe, bilo da djeluje samostalno ili kao dio tijela pravne osobe, na temelju: punomoći za zastupanje pravne osobe; ovlaštenja za donošenje odluka u ime pravne osobe; ili ovlaštenja za obavljanje nadzora unutar pravne osobe, također pravne osobe mogu odgovarati ako je zbog nedostatka nadzora ili kontrole od strane osobe koja ima vodeći položaj, omogućeno da podređena osoba, počini kazneno djelo u korist te pravne osobe. Ta odgovornost pravnih osoba ne isključuje kaznene postupke protiv fizičkih osoba koje su počinitelji, poticatelji ili sudionici u navedenim kaznenim djelima. Sankcije za pravne osobe također trebaju biti učinkovite, proporcionalne i odvraćajuće (čl.7.). Implementaciju direktive u zakone i propise država članica radi potrebe usklađivanja, prema članku 8. države članice su trebale provesti prije 26. prosinca 2010. te nakon toga Komisiji dostaviti tekst glavnih odredaba nacionalnog prava koje su donijele u području na koje se odnosi ova Direktiva, zajedno s tablicom koja prikazuje korelaciju između tih odredaba i ove Direktive. Sve te mjere prilikom njihove službene objave moraju sadržavati uputu na ovu Direktivu ili se uz njih treba navesti takva uputa, a same države članice određuju načine tog upućivanja. Čl. 9. odnosi se na stupanje na snagu direktive, a čl. 10. određuje države članice kao adresate. Prilog A sadrži popis zakonodavstva Zajednice donesenog u skladu s Ugovorom o EZ-u, čije kršenje predstavlja nezakonito ponašanje vezano za okoliš te nabroja 60ak direktiva i uredbi, a Prilog B popis zakonodavstva Zajednice donesenog u skladu s Ugovorom o Euratomu kojeg čine tri direktive.

Direktiva ne sadrži detaljnije zahtjeve o vrstama i razinama kazni te ne propisuje mjere koje se odnose na procesni dio kaznenog prava niti se dotiče ovlasti tužitelja i sudaca.⁹⁹

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ European Commission, Environmental Crime, https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice/environmental-crime_en, 6. svibnja 2022. (u daljnjem tekstu: EC, Environmental crime)

Tijekom 2019. i 2020. Opća uprava za pravosuđe i potrošače provela je evaluaciju Direktive i objavila rezultate u listopadu 2020.¹⁰⁰ Utvrđeno je da Direktiva nije imala veliki učinak u praksi. Broj uspješno istraženih i osuđenih zločina protiv okoliša ostao je na vrlo niskoj razini. Razine nametnutih sankcija često su bile preniske da bi bile odvraćajuće te je utvrđeno da postoji neusklađenost u pogledu težine sankcija za pojedina kaznena djela, a prekogranična suradnja je bila nedovoljna.¹⁰¹ Također postoje znatne praznine u provedbi u svim državama članicama i na svim razinama lanca provedbe (policija, tužiteljstvo i kazneni sudovi).¹⁰² Štoviše, nedostatak koordinacije između administrativnog i kaznenog provođenja i sankcioniranja često ometa učinkovitost. Također je utvrđeno da nedostatak pouzdanih, točnih i potpunih statističkih podataka o postupcima za kaznena djela protiv okoliša u državama članicama ne samo da otežava ocjenu Komisije, već i sprječava nacionalne kreatore politike i praktičare da prate učinkovitost svojih mjera.¹⁰³

Na temelju rezultata evaluacije, Komisija je odlučila revidirati Direktivu. Zakonski prijedlog za zamjenu Direktive usvojen je 15. prosinca 2021. Prijedlog se odnosi na šest ciljeva s ciljem poboljšanja učinkovitosti kaznenih istraga i kaznenog progona. To su: 1. pojasniti pojmove koji se koriste u definicijama ekološkog kriminala koji ostavljaju previše prostora za tumačenje (npr. 'znatna šteta'); 2. ažurirati Direktivu uvođenjem novih sektora okolišnog kriminala u njezin djelokrug; 3. definirati vrste i razine sankcija za ekološki kriminal; 4. poticati prekograničnu istragu i kazneni progon; 5. poboljšati informirano donošenje odluka o ekološkom kriminalu kroz poboljšano prikupljanje i diseminaciju statističkih podataka u skladu sa zajedničkim standardima u svim državama članicama te 6. poboljšati učinkovitost nacionalnih lanaca provedbe.¹⁰⁴ Prijedlog definira nova kaznena djela iz područja okoliša, uvodi detaljnije odredbe o sankcijama, pravila za jačanje provedbe i mjere za pomoć osobama koje prijave kaznena djela i surađuju s tijelima za provedbu. Prijedlog je popraćen Priopćenjem, a pregovori u Vijeću započeli su u siječnju 2022.¹⁰⁵

Također treba spomenuti, Aarhušku konvenciju koju je donijela Gospodarska komisija Ujedinjenih naroda za Europu te se njome javnosti pruža niz prava u vezi s okolišem.¹⁰⁶ Riječ je o sljedećim pravima: pravu svih na primanje informacija o okolišu kojima raspolažu javna tijela; pravu na sudjelovanje u odlučivanju o okolišu; pravu na postupke preispitivanja kojima

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ EC, Kaznene sankcije za prekršaje na štetu okoliša

može osporiti javne odluke pri čijem donošenju nisu poštovana navedena prava ili općenito zakonodavstvo o okolišu.¹⁰⁷ Aarhuška konvencija stupila je na snagu 2001. te su je ratificirale 47 strane, uključujući EU i većinu europskih i srednjoazijskih država.¹⁰⁸

V. KAZNENOPRAVNA ZAŠTITA OKOLIŠA U KONTEKSTU MEĐUNARODNIH SUDOVA

Prema napretku i razvojnem smjeru u kaznenopravnoj zaštiti u kontekstu međunarodnih sudova mnogi smatraju da je zaštita okoliša sada postala *ius cogens* prema međunarodnom pravu, što znači apsolutnu zabranu kršenja tog prava, te da su poštivanje i provođenje ovih normi *erga omnes*: obveza za sve.¹⁰⁹ Doista, razvoj prakse postavio je nove standarde za suđenje budućih slučajeva zaštite okoliša od strane dvaju glavnih međunarodnih sudova: Međunarodnog suda pravde (MSP) i Međunarodnog kaznenog suda (MKS).¹¹⁰ Međutim, ovi novi standardi su strogi, budući da se zločini protiv okoliša (za razliku od genocida) neće tretirati kao međunarodni zločini sami za sebe: oni ili moraju biti počinjeni u kontekstu štete nanesene drugoj državi (MSP), ili u kontekstu zločina protiv čovječnosti (MKS)¹¹¹, barem za sada, dok se u praksi ESLJP-a pravo na čist i zdrav okoliš i dalje štiti kroz druga konvencijska prava evolutivnim tumačenjem EKLJP¹¹².

A. Praksa Europskog suda za ljudska prava (ESLJP) i članci 2. i 8. Europske konvencije za ljudska prava (EKLJP)

Prema Durney¹¹³, Europski sud za ljudska prava pokazuje kako je zakonsko tumačenje ljudskih prava evoluiralo kako bi obuhvatilo pitanja okoliša. Unatoč činjenici da Europskom sudu nedostaje izričita zaštita ili pravo na zdrav okoliš kakvo nalazimo u Afričkoj povelji, on priznaje da se ljudska prava i okoliš "međusobno pojačavaju" i da je okoliš "zaštićen

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Stijn Cornelis van Huis, *Environmental Crimes Brought Before ICJ And ICC Tribunals: A Distant Prospect?*, Binus University, 5 November 2019. <https://business-law.binus.ac.id/2019/11/05/environmental-crimes-brought-before-icj-and-icc-tribunals-a-distant-prospect/>, 8. svibnja 2022. (u daljnjem tekstu: van Huis, 2019.)

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² (Europska) Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (pročišćeni tekst, MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10) (u daljnjem tekstu: EKLJP)

¹¹³ Jessica Durney, *Crafting a Standard: Environmental Crimes as Crimes Against Humanity Under the International Criminal Court*, 24 *Hastings Env'tl L.J.* 413 (2018), str. 421, Available at: https://repository.uchastings.edu/hastings_environmental_law_journal/vol24/iss2/13 (u daljnjem tekstu: Durney, 2018.)

međunarodnim pravom unatoč nedostatku opće okvirne konvencije." U svjetlu "društvenog konteksta i promjena u društvu", Sud je zauzeo "evolutivni pristup" tumačenju nabrojanih prava iz Konvencije kao "živog ustava". Shodno tome, Sud smatra da "štetni čimbenici okoliša" mogu povrijediti određena ljudska prava zajamčena Europskom konvencijom, kao što je pravo na život, pravo na poštivanje privatnog i obiteljskog života, pravo na pravično suđenje i pristup sudu, pravo na informacije, pravo na djelotvoran pravni lijek i pravo na mirno uživanje posjeda. Važno je napomenuti da Europska konvencija nigdje ne spominje štetu po okoliš, niti je postojala zakonska definicija "okoliša" u vrijeme kada je nastala. Međutim, Sud je svojim evolutivnim tumačenjem zauzeo stav da štetu okolišu smatra ne samo kršenjem prava navedenih u Konvenciji, već također sada navodi sprječavanje štete po okoliš kao dio tumačenja "pozitivnih obveza" države. Osim negativnih obveza koje proizlaze iz zaštite ljudskih prava predviđenih EKLJP-om i nameću dužnost država da se ne miješaju u uživanje prava pojedinaca, Sud je smatrao da države imaju "pozitivnu obvezu" jamčiti da prava iz Konvencije nisu povrijeđena "opasnim aktivnostima" koje koriste okoliš kako bi negativno utjecale na ljude, čak i kroz donošenje preventivnih i represivnih mjera, a za radnje koje poduzimaju, između ostalog, i privatni subjekti.

Europski sud uzima u obzir "štetnost opasnih aktivnosti i predvidljivost životnih rizika", kao i da li "postoje uzročne veze između aktivnosti i negativnog utjecaja na pojedinca te jesu li štetne posljedice dosegle određeni prag štete."¹¹⁴ Sud ocjenjuje "sve činjenice slučaja", uključujući "intenzitet i duljinu" ozljede, fizičku i/ili psihičku ozljedu te "općeniti kontekst za okoliš", kako bi vidio je li prag dosegnut.¹¹⁵ Također Europski sud zahtijeva sličnu razinu *mens rea* za osudu kao i MKS¹¹⁶-da država zna da će njihovo djelovanje (ili nečinjenje, kao u slučaju pozitivne dužnosti) nanijeti štetu drugima.¹¹⁷ U kontekstu štete po okoliš, međutim, "znanje" se može utvrditi ako je država "znala-ili je trebala znati-da postoji stvarna i neposredna opasnost za živote pojedinaca koji žive u blizini" rizične aktivnosti.¹¹⁸

Prema Priručniku Vijeća Europe o ljudskim pravima i okolišu¹¹⁹ "pitanja okoliša mogu utjecati na pojedinačna prava iz Konvencije na tri načina". Prvo, štetni učinci na okoliš mogu imati izravan utjecaj na ljudska prava zaštićena Konvencijom. Toksične emisije iz elektrane,

¹¹⁴Durney, 2018., str. 422.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Vidi infra pod V. C

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Council of Europe, Manual on Human Rights and the Environment (3rd edition), February 2022., <https://rm.coe.int/manual-environment-3rd-edition/1680a56197>, 9. svibnja 2022. (u daljnjem tekstu: COE, 2022.)

na primjer ili tvornica ili smetlište, mogu negativno utjecati na zdravlje pojedinaca. Vlasti mogu biti prisiljene poduzeti korake kako bi zajamčile da nepovoljni uvjeti okoliša nemaju značajan utjecaj na ljudska prava. Drugo, nepovoljni okolišni uvjeti mogu dati pojedincu specifična postupovna prava. U pitanjima okoliša, Sud je presudio da se javne agencije moraju pridržavati posebnih standarda u pogledu informacija i komunikacije, kao i uključenosti u procese donošenja odluka i pristupa pravdi. Treće, očuvanje okoliša može biti razuman cilj koji opravdava uplitanje u neka pojedinačna ljudska prava. Primjerice, Sud je presudio da "pravo na mirno uživanje vlastite imovine može biti ograničeno ako se smatra potrebnim za zaštitu okoliša".¹²⁰

Kao rezultat toga, kako bismo stekli uvid u sudsku praksu ESLJP-a o pravu na zdrav okoliš, potrebno je pogledati i druge presude koje uključuju povrede drugih prava koje je Sud povezo s pravom na zdrav okoliš. Temeljitim ispitivanjem pronaći ćemo ne samo pozitivne obveze nametnute sudskom praksom ESLJP-a za kriminalizaciju najtežih kaznenih djela u vezi s okolišem, već i ograničenja koja na nacionalno zakonodavstvo postavljaju načela nužnosti i proporcionalnosti, koja su neizostavan aspekt sudske prakse u ovim slučajevima.¹²¹

Kao što je već rečeno, najčešće se u praksi pravo na zdrav okoliš može dovesti u vezu s čl. 2. EKLJP pravo na život i čl. 8 EKLJP pravo na poštivanje privatnog i obiteljskog života.

U slučaju *López Ostra v. Spain* iz 1994.¹²², sud je utvrdio povredu čl. 8. vezano uz postrojenje za obradu otpada. Podnositelj zahtjeva, građanin Lorce, živio je jedva dvanaest metara od postrojenja za obradu tekućeg i krutog otpada koje je radilo bez dozvole od srpnja 1988. Isparenja plina, štetni mirisi i drugi ekološki problemi proizašli su iz nesreće u postrojenju, uzrokujući mnoge smetnje i zdravstvene probleme, kao i tromjesečnu evakuaciju grada. Sud je odlučio da postrojenje predstavlja ozbiljno miješanje u prava na dom, privatni i obiteljski život prema članku 8. te je stoga utvrdio njegovu povredu. Sud je nadalje utvrdio da vlasti nisu poduzele razumne i primjerene korake kako bi očuvale podnositeljeva prava iz članka 8. S tim u vezi, Sud je utvrdio da su lokalni dužnosnici omogućili podizanje postrojenja na državnom zemljištu, financirali njegovu izgradnju i zanemarili rješavanje tekućih problema onečišćenja nakon što je postrojenje završeno. Ustanova je ponovno pokrenuta, odgađajući i žalbene sudske pokušaje da ju se zatvori. Sud je donio zaključak da štete za podnositelja zahtjeva nisu uspostavile "razumnu ravnotežu" s legitimnim ciljem zajednice u obliku financijske prednosti postrojenja za obradu otpada.

¹²⁰ Scalia, V. (2015). *The European Court of Human Rights and Environmental Crime. Study in the framework of the EFFACE research project*, Catania: University of Catania., str. 7., https://efface.eu/sites/default/files/EFFACE_ECHR%20and%20Environmental%20Crime.pdf (u daljnjem tekstu: Scalia, V., 2015.)

¹²¹ Ibid.

¹²² ECHR, *López Ostra v. Spain*, application n. 16798/90, 03 December 1994 (citirano prema: Scalia, V., 2015., str. 9.)

Slučaj *Guerra and Others v. Italy* iz 1998.¹²³ je vezan uz tvornicu kemikalija te je u njemu također utvrđena povreda čl. 8. Podnositelji zahtjeva bili su stanovnici Manfredonije, koja je bila jedan kilometar od kemijskog pogona za proizvodnju gnojiva i kaprolaktama. Tvornica kemikalija izbacivala je razne opasne materijale, uključujući dušikov oksid, amonijak, arsenik trioksid i zapaljivi plin koji bi mogao eksplodirati. Lokalne zračne prilike uzrokovale su da se emisije redovito slijevaju izravno iznad Manfredonije. U međuvremenu, podnositelji zahtjeva nisu mogli dobiti informacije o opasnostima kemijskog postrojenja. Sud je jednoglasno zaključio da opasne otrovne emisije tvornice kemikalija predstavljaju veliko miješanje u pravo na poštivanje privatnog i obiteljskog života i doma, što je rezultiralo kršenjem članka 8. Sud je tada utvrdio da talijanske vlasti nisu poduzele razumne i odgovarajuće mjere za zaštitu podnositelja zahtjeva od opasnih zagađivača. Podnositelji zahtjeva nisu mogli procijeniti rizik koji je tvornica gnojiva predstavljala za njihovo zdravlje budući da izvješća o sigurnosti nikada nisu distribuirana lokalnom stanovništvu, a informacije o tvornici gnojiva nisu primljene sve do obustave rada 1994. godine. Kao rezultat toga, Sud je utvrdio da vlasti nisu u dovoljnoj mjeri zaštitile podnositeljeva prava iz članka 8.

U slučaju *Öneryildiz v. Turkey* iz 2004.¹²⁴ utvrđena je povreda čl. 2. EKLJP i čl.1. Dodatnog Protokola 1. Podnositelj zahtjeva živio je u istanbulskoj četvrti Kazm Karabekir, koja je bila okružena deponijem smeća. Odlagalište otpada nije udovoljavalo odgovarajućim pravilima, prema stručnom izvješću iz 1991. godine, pa je predstavljalo veliku opasnost po zdravlje, posebice zbog opasnosti od eksplozije metana. Eksplozija metana u travnju 1993. uništila je jedanaest rezidencija, uključujući i prebivalište podnositelja zahtjeva, jer vlada nije postupila na temelju ove informacije. Devet članova njegove obitelji poginulo je u njegovoj kući. Dvojica gradonačelnika osuđena su na zatvorske kazne jer nisu spriječili eksploziju. Sud je pretvorio njihove zatvorske kazne u novčane, koje nikada nisu provedene. Sud je utvrdio povredu članka 2. jer su turske vlasti znale ili su morale znati za značajan rizik od eksplozije metana do trenutka vještačenja 1991. godine, te su imale pozitivnu obvezu poduzeti potrebne i dovoljne mjere za zaštitu života lokalnih stanovnika. Umjesto izgradnje generatora na plin što bi bila učinkovita, a ne pretjerano opterećujuća mjera, turske vlasti nisu poduzele potrebne mjere opreza kako bi spriječile eksploziju. Sud također navodi da čl. 2. zahtijeva učinkovit, neovisan i nepristran mehanizam službene istrage, kao i odgovarajuće kaznene sankcije za izgubljene živote. Nakon što su vlasti provele službenu istragu i identificirale dužnosnike odgovorne za smrtne slučajeve, sudovi su ih proglasili krivima za nemar u ispunjavanju svojih dužnosti, ali ne i za ugrožavanje života drugih. Budući da nije kažnjavala vlasti za izgubljene živote, ova kazna nije bila dovoljna da ispuni odgovornosti koje proizlaze iz članka 2.

¹²³ ECHR, *Guerra and Others v. Italy*, application n. 116/1996/735/932, 19 February 1998 (citirano prema: Scalia, V., 2015., str. 9.)

¹²⁴ ECHR, *Öneryildiz v. Turkey*, Application n. 48939/99, 30 November 2004 (citirano prema: Scalia, V., 2015., str. 9.)

Slučaj *Dubetska and Others v. Ukraine* iz 2011.¹²⁵ još jedan je primjer povrede čl. 8. koji nam pokazuje kakve sve posljedice ekološka šteta može imati na zdravlje čovjeka te uvjete života u njegovoj okolini. Radi se o mještanima sela Silets, koji su živjeli u blizini državne industrije i rudnika, koji su podnijeli zahtjev ELJSP-u. Istraživanja su pokazala štetne utjecaje na okoliš koji potječu od elemenata tvornice i rudnika, kao što su prodiranje podzemnih voda, otrovna prašina u atmosferi i tlu, te teški metali u vodi i tlu. Također je utvrđeno da su razine onečišćujućih tvari u zraku i vodi nekoliko puta veće od dopuštenih smjernica. U međuvremenu, mještani su imali velike zdravstvene probleme poput kroničnog bronhitisa, emfizema i raka. Tvornica i rudnik su također uzrokovali pogoršanja vezano uz poplave. Podnositelji zahtjeva su tvrdili da je vlada prekršila članak 8. jer ih nije zaštitila od ovih okolišnih opasnosti. Sud je utvrdio da je došlo do povrede članka 8. budući da je intenzitet, trajanje i učinak smetnji na zdravlje i kvalitetu života rezultirao znatnim zadiranjem u pravo na privatni i obiteljski život i dom. Sud je obrazložio da su razine onečišćenja premašile zakonske granice i da je istraživanje otkrilo znatne opasnosti po zdravlje. S obzirom da su tvornica i pogon bili u državnom vlasništvu, Sud je utvrdio da je vlada imala jasnu dužnost zaštititi prava podnositelja zahtjeva iz članka 8. Vladini napori da ublaži zagađenje uglavnom su propali: mjere smanjenja onečišćenja nikada nisu provedene, dužnosnici nisu uspjeli preseliti podnositelje zahtjeva, a rad nikada nije obustavljen. Višegodišnje pravne bitke bile su neučinkovite u ispravljanju ovog neuspjeha provedbe.

Neprikladnim zbrinjavanjem gradskog otpada, u slučaju *Di Sarno and Others v. Italy* iz 2012.¹²⁶ također je povrijeđen čl. 8. Podnositelji zahtjeva bili su 18 talijanskih državljana, od kojih je 13 živjelo u Somma Vesuviani (Kampanja), a ostalih pet je tamo radilo. Od 11. veljače 1994. do 31. prosinca 2009. na području Kampanje, tadašnji premijer je, zbog velikih problema s odlaganjem smeća bio proglasio izvanredno stanje. Podnositelji zahtjeva su tvrdili da je država prouzročila ozbiljnu štetu okolišu u njihovoj regiji i dovela njihove živote i zdravlje u opasnost ne poduzimajući potrebne korake da osigura pravilno funkcioniranje javne službe za prikupljanje otpada i donošenjem neučinkovitih zakonodavnih i administrativnih mjera. Krivili su vladu jer nije obavijestila javnost o opasnostima života u zagađenoj regiji. Sud je naveo da države imaju pozitivnu obvezu, posebno u vezi s opasnim aktivnostima, donijeti ograničenja koja su primjerena za dotičnu aktivnost, posebice u pogledu moguće razine rizika. Članak 8. nadalje navodi da će šira javnost imati pristup informacijama koje joj omogućuju procjenu rizika kojemu su izloženi. Prikupljanje, obrada i zbrinjavanje otpada su opasne radnje, a država ima odgovornost poduzeti razumne i potrebne mjere za zaštitu prava na zdrav i zaštićen okoliš pogođenih. Talijanske vlasti dugo vremena nisu mogle osigurati

¹²⁵ ECHR, *Dubetska and Others v. Ukraine*, application n. 30499/03, 10 February 2011 (citirano prema: Scalia, V., 2015., str. 11.)

¹²⁶ ECHR, *Di Sarno and Others v. Italy*, application n. 30765/08, 12 January 2012 (citirano prema: Scalia, V., 2015., str. 11.)

učinkovit rad službe za prikupljanje, obradu i zbrinjavanje smeća, što je rezultiralo kršenjem prava podnositelja zahtjeva na privatnost i poštovanje njihovih domova. Kao rezultat toga, Sud je utvrdio da je povrijeđen članak 8.

Slučaj *Budayeva and Others v. Russia* iz 2008.¹²⁷ koji se tiče prirodne katastrofe višestrukih klizišta ustanovljena je povreda čl. 2. Podnositelji zahtjeva uglavnom su bili ruski državljani iz Tyrnauza, koji je bio poharan klizištima u srpnju 2000. godine. Prvo klizište dogodilo se bez najave ruskih vlasti. Unatoč činjenici da je susjedstvu bilo naređeno da napuste svoje domove nakon prvog odrona blata, neki od podnositelja zahtjeva došli su kući ranije jer nije bilo prepreka ili službenika koji bi signalizirali da je evakuacija još uvijek na snazi. Neki su ljudi shvatili da su im komunalne usluge ponovno uključene i pretpostavili su da mogu ići kući. Sljedećeg dana došlo je do većeg odrona blata u kojem je poginuo supružnik jednog od podnositelja zahtjeva. Tijekom sljedećeg tjedna dogodilo se još nekoliko odrona blata. Podnositelji zahtjeva su tvrdili da su državni dužnosnici izazvali ili pogoršali klizišta, nanijevši štetu njihovim kućama, stvarima i zdravlju kršeći članak 2. Sud je utvrdio da je povrijeđen čl. 2, koji je obvezivao Vladu na poduzimanje odgovarajućih mjera za zaštitu okoliša te života pojedinaca, posebno u vezi sa štetnim aktivnostima, uključujući obvezu odgovarajućeg informiranja javnosti o događajima opasnim po život te postavljanja mehanizama za ispravljanje sigurnosnih nedostataka. Kriminalističko istraživanje smrti supruge podnositeljice trajalo je oko tjedan dana te nije uključivalo istraživanje propusta vlade da zaštiti građane. Nadalje, podnositelji zahtjeva nisu imali pristup činjenicama u koje su imale uvid samo vlasti, niti su sudovi tražili vještačenje tijekom građanske tužbe za naknadu štete. Sud je utvrdio da se radi o drugoj povredi članka 2., koja zahtijeva učinkovitu, neovisnu i nepristranu istragu vlasti, kao i rigoroznu sudsku reviziju svake sumnje na povredu prava na život.

Slučaj *Deés v. Hungary* iz 2010.¹²⁸ se ticao buke, onečišćenja i neugodnih mirisa u vezi s cestom kojom se intenzivno putuje, kao i povezanih pravnih postupaka. Ulica podnositelja zahtjeva u općini Alsonemedi imala je veliki porast prometa. Zbog prometne buke i zagađenja isparenjem, podnositelj predstave je opisao svoju rezidenciju kao gotovo nenastanjivu. Podnositelj zahtjeva je tvrdio da je povrijeđen članak 8. Sud je utvrdio povredu ove odredbe jer je, unatoč nedostatku dokaza o uzročno-posljedičnoj vezi između štete na podnositeljevoj kući i prometa, buka predstavljala "ozbiljnu smetnju" koja je bila dovoljno značajna da ugrozi pravo podnositelja na mirno uživanje svog doma prema članku 8. Kao rezultat toga, država ima pozitivnu obvezu pridržavanja članka 8., a iako su vlasti imale značajnu slobodu procjene u balansiranju interesa sudionika u prometu i podnositelja

¹²⁷ ECHR, *Budayeva and Others v. Russia*, application nn. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02, 22 March 2008 (citirano prema: Scalia, V., 2015., str. 12.)

¹²⁸ ECHR, *Deés v. Hungary*, application n. 2345/06, 9 November 2010 (citirano prema: Scalia, V., 2015., str. 13.)

zahtjeva, Sud je zaključio da su mjere smanjenja buke bile nedovoljne jer je razina buke ostala 12 i 15% iznad zakonske granice, prema testovima. Kao rezultat toga, podnositelj predstavke je nepravedno opterećen, te je povrijeđen članak 8.

U slučaju *Oluić v. Croatia* iz 2010.¹²⁹ ustanovljena je povreda čl. 8. vezano uz onečišćenje bukom od komercijalne aktivnosti. Podnositeljica zahtjeva je bila Riječanka koja je dijelila zgradu s barom. Vještak je utvrdio da je razina buke koja dolazi iz bara 1. svibnja 2001. bila iznad zakonske granice. Podnositeljica zahtjeva je tvrdila da je država prekršila članak 8. time što ju nije zaštitila od visoke razine buke koja dolazi od bara. Sud je utvrdio kršenje članka 8. jer su mjerenja neovisnih stručnjaka u razdoblju od osam godina otkrila da razine buke iz bara premašuju dopuštene razine prema nacionalnim standardima, međunarodnim standardima (koje je postavila Svjetska zdravstvena organizacija) i standardima koje postavlja većina europskih zemalja. Nadalje, sud je priznao da bi pretjerana buka mogla naštetiti zdravlju kćeri podnositeljice zahtjeva. Kao rezultat toga, država ima pozitivnu obvezu zaštititi ovo pravo iz članka 8. poduzimanjem razumnih i adekvatnih koraka. Prema Sudu, država nije ispunila svoju obvezu.

Slučaj *Elefteriadis v. Romania* iz 2011.¹³⁰ zanimljiv je iz razloga što je zbog izloženosti pušačkom dimu (pasivno pušenje) ustanovljena povreda čl. 3. (zabrana mučenja). Podnositelj zahtjeva služio je doživotnu kaznu zbog ubojstva. Podnositelj zahtjeva proveo je godine od 1994. do 2000. godine u ćeliji od 13,81 četvornih metara s tri pušača. Podnositelj zahtjeva je tvrdio da je njegovo namjerno izlaganje pušenju rezultiralo bolestima pluća i stoga predstavljalo kršenje članka 3. Sud je jednoglasno utvrdio povredu članka 3. (zabrana mučenja) budući da su vlasti bile dužne zaštititi zdravlje podnositelja zahtjeva uklanjanjem iz blizine pušača. Umjesto toga, dužnosnici su prisilili podnositelja zahtjeva da bude izložen pušenju na više mjesta, protivno savjetu svog liječnika. Sud je također utvrdio da su nacionalni sudovi propustili provesti članak 3. jer su trebali uzeti u obzir podnositeljevu raniju štetu, čak i ako je bio prebačen u ćeliju za zabranjeno pušenje, te nisu trebali tražiti od podnositelja zahtjeva da podnese dokaz o šteti.

Sljedeći slučaj, *Steel and Morris v. United Kingdom* iz 2005.¹³¹ tiče se povrede čl. 6. (pravo na pravedno suđenje) i čl. 10. (sloboda govora). Među podnositeljima zahtjeva bili su članovi londonskog Greenpeacea, koji je sredinom 1980-ih vodio anti-McDonald's kampanju. Ova kampanja distribuirala je letke u kojima se navodi da je McDonald's opasan (izaziva rak i srčane bolesti), pohlepan i destruktivan za okoliš (npr. uništava prašume radi uzgoja stoke),

¹²⁹ ECHR, *Oluić v. Croatia*, application n. 61260/08, 20 May 2010 (citirano prema: Scalia, V., 2015., str. 14.)

¹³⁰ ECHR, *Elefteriadis v. Romania*, application n. 38427/05, 25 January 2011 (citirano prema: Scalia, V., 2015., str. 15.)

¹³¹ ECHR, *Steel and Morris v. United Kingdom*, application n. 32772/02, 15 February 2005 (citirano prema: Scalia, V., 2015., str. 16.)

kao i da muči životinje, iskorištava siromašne zemlje, manipulira djecom i ima loše radne uvjete. McDonald's je podnio tužbu protiv podnositelja zahtjeva u rujnu 1990., tražeći odštetu za klevetu (objavljivanje netočnog materijala koji šteti njegovom ugledu). Podnositelji zahtjeva su nekoliko puta zatražili pravnu pomoć, ali su ih dosljedno odbijali, što je, kako su tvrdili, ograničavalo njihovu sposobnost da se na adekvatan način obrane. Podnositelji zahtjeva su tvrdili da su nepravedni postupci i presuda protiv njih zbog ostvarivanja prava na slobodu govora prekršili članke 6. i 10. Sud je utvrdio povredu članka 6. (pravo na pravično suđenje), navodeći da se parničnom postupku u kaznenom postupku mora omogućiti podnošenje predmeta sudu na učinkovit i nediskriminirajući način. Sud je naglasio da je, prema članku 6., pravna pomoć potrebna od slučaja do slučaja, ovisno o složenosti predmeta, relevantnosti zakona i sposobnosti okrivljenika da se sam brani (uključujući razmatranje financija). Kao rezultat toga, odbijanje zahtjeva podnositelja za dodjelom pravne pomoći je u suprotnosti s člankom 6.1. Nadalje, Sud je utvrdio povredu članka 10. budući da je postupak za klevetu smetao slobodi izražavanja, unatoč činjenici da je takvo miješanje "dopušteno zakonom" i da je služilo "legitimnom cilju" zaštite ekonomski vrijednih informacija korporacija, kao što je McDonald's, od lažnih i štetnih izjava, ali to nije bilo "neophodno demokratskom društvu" jer su nacionalni sudski postupci nametnuli nerazmjern teret podnositeljima zahtjeva jer je postupak općenito bio nepravedan - na primjer, podnositeljima zahtjeva je odbijen zahtjev za sudskom pomoći unatoč tome što su suočeni sa složenim slučajem koji uključuje brdo dokumenata, a nisu si mogli priuštiti ni transkripte sudskih rasprava. Budući da mukotrpan sudski postupak nije bio "razmjern" cilju izbjegavanja klevete, država je propustila na odgovarajući način odvagati interese podnositelja predstavke. Sud je također utvrdio da šteta nije u razumnom omjeru u odnosu na legitimni cilj kojem su služili (tj. nadoknadi gubitka ugleda).

Naposljetku, slučaj *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland* (n. 1) iz 2001.¹³² koji je vezan uz povredu čl. 10. Podnositelj zahtjeva, organizacija za zaštitu prava životinja, pokušala je emitirati reklamu u vezi s industrijom svinjskog mesa, koja je uključivala opažanja o lošim životnim uvjetima svinja i upotrebi teških lijekova. Komercijalna televizijska kuća odbila je prikazati reklamu na televizijskim programima Švicarske radio i televizijske kuće jer se smatrala previše političkim. Prema Sudu, odbijanje emitiranja reklame podnositelja zahtjeva predstavljalo je miješanje u slobodu govora podnositelja zahtjeva koja je bila "naložena zakonom" prema Zakonu o Federalnoj radio-televiziji. Nadalje, uplitanje je služilo zakonitoj svrsi jer je zakon nastojao zabraniti velikim financijskim interesima da guše javno mnijenje i stječu nepravednu političku prednost financijskim sredstvima. Sud je, s druge strane, zaključio da miješanje nije bilo "bitno u demokratskom društvu". Sud je s tim u vezi naveo da podnositelj zahtjeva niti je pokušavao

¹³² ECHR, *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland* (n. 1), application n. 24699/94, 28 June 2001 (citirano prema: Scalia, V., 2015., str. 16.)

emitirati nepošten politički govor niti je bio utjecajna osoba, niti skupina koja troši mnogo novca kako bi stekla nepoštenu konkurentsku prednost ili utjecala na javno mnijenje. Podnositelj zahtjeva je samo bio sudionik tekuće rasprave o poslovanju sa životinjama. Kao rezultat toga, vlada nije pokazala da je legitimni cilj sprječavanja političkog oglašavanja bio razmjernan zabrani reklama podnositelja zahtjeva.

Ovaj kratki pregled sudske prakse ESLJP-a, prema Scalia¹³³, pokazuje kako pravo na život (članak 2.) ili na privatni život (članak 8.) može rezultirati brojnim pozitivnim obvezama za države ugovornice, ponekad zahtijevajući primjenu kaznenog prava od strane država kako bi ih postigle. Prema Priručniku Vijeća Europe o ljudskim pravima i okolišu, takve obveze uključuju: pozitivnu obvezu reguliranja industrijskih ili tehnoloških aktivnosti koje mogu imati negativan utjecaj na sferu zaštićenih prava, kao što je pravo na život (članak 2.) i pravo na privatni i obiteljski život (članak 8.); pozitivnu obvezu učinkovitog provođenja zakonodavnih, upravnih ili sudskih odluka osmišljenih da spriječe ili isprave nezakonito miješanje u takva prava; pozitivnu obvezu pružanja informacija i konzultacija s pogođenim pojedincima i skupinama s obzirom na stvarni rizik i opasnost predmetnog utjecaja na okoliš. U takvim slučajevima, koji zahtijevaju donošenje i provedbu kaznenopravnih odredbi kako bi se osigurala učinkovitost temeljnih prava i zaštita pojedinaca, kazneno pravo služi kao ključno oružje za zaštitu ljudskih prava, služeći i preventivnoj i represivnoj svrsi. Nadalje, pozitivne obveze ESLJP-a prisiljavaju države da usvoje kaznenopravne odredbe u okviru svojih domena. Kao rezultat toga, država bi mogla prekršiti pravila EKLJP-a ako njezin kaznenopravni sustav ne uspije spriječiti ili kazniti kršenja ljudskih prava unutar svoje nadležnosti te ESLJP može ispitati sve moguće nedostatke ili propuste u provedbi istražnih i kaznenih ovlasti uzrokovanih neradom države, te zbog toga državu smatrati odgovornom za kršenje ljudskih prava. Zapravo, obrazloženje Suda izraz je unutarnje logike koja vodi Sud u traženju od država da usvoje odredbe kaznenog prava, naime, nužnost korištenja kaznenog prava samo kao posljednje sredstvo, nakon pomne analize usmjerene na postizanje pravedne ravnoteže između sukobljenih interesa u pitanju, obraćajući posebnu pozornost na suštinu spornih prava i pokušavajući pronaći najmanje tegoban način uplitanja u ta prava. Kazneno pravo bi se trebalo koristiti samo za kršenja koja su učinjena namjerno, međutim, ako je nenamjerna povreda osobito ozbiljna, Sud navodi obvezu država ugovornica da osiguraju učinkovit pravni lijek, uzimajući u obzir osobitu važnost zahvaćenog pravnog interesa (tj. prava na život), ozbiljnost počinjenog kaznenog djela i posebno opasnost koju predstavlja takvo kršenje, kao i ulogu nacionalnih javnih tijela uključenih u kršenje. Zapravo, Sud je koristio načela potrebe i proporcionalnosti, u skladu s najosnovnijim standardima kaznenopravnog učenja.

¹³³Scalia, V., 2015., str. 16. i 19.

Također u Scalia¹³⁴ se navodi da se članak 2. koristi u kontekstu pitanja okoliša kada su određene aktivnosti koje štete okolišu toliko štetne da ugrožavaju i ljudski život. Opseg pozitivnih obveza koje proizlaze iz članka 2. određen je štetnošću djelatnosti i predvidljivošću opasnosti po život, posebice u slučajevima opasnih aktivnosti kao što su nuklearni testovi, rad kemijskih tvornica s otrovnim emisijama ili skupljanje otpada, koje provode i javna tijela i privatna poduzeća. Pozitivne obveze koje proizlaze iz članka 2. odnose se ne samo na materijalne odrednice kaznenopravnog sustava, već i na proceduralne aspekte kaznenog pravosuđa, uključujući kazneni progon i sankcije onima koji su proglašeni krivima za kršenje ljudskih prava. Takve obveze imaju dvojaku strukturu: a) preventivna obveza, koja zahtijeva od država da poduzmu sve potrebne korake kako bi spriječile gubitak ljudskih života; i b) obvezu istrage/progona, koja zahtijeva od nacionalnih nadležnih tijela da provedu temeljitu, učinkovitu, pravovremenu i nepristranu istragu kako bi se utvrdila individualna kaznena odgovornost za počinjena kaznena djela povreda prava na život. Opseg preventivnog aspekta te obveze, ESPLJ ocrtava, navodeći da ona nastaje, posebice kada su “vlasti znale ili su morale znati za postojanja stvarne i neposredne opasnosti za život identificirane osobe ili pojedinaca od kaznenih djela treće osobe i nisu poduzele mjere u okviru svojih ovlasti od kojih bi se razumno moglo očekivati da će dovesti do izbjegavanja tog rizika”. Što se tiče obveze poduzimanja učinkovite i nepristrane službene istrage, Sud je razvio niz kriterija kako bi osigurao da je ponašanje država u skladu s tom obvezom. Pa tako, istraga mora biti: a) poduzeta od strane neovisnog tijela; i biti b) učinkovita i adekvatna u prepoznavanju i kažnjavanju krivaca. Doista, kako bi zadovoljio potonje kriterije, Sud mora utvrditi 1) ažurnost istrage, 2) njezinu javnost i 3) potencijalnu mogućnost pristupa žrtava ili njihovih bliskih srodnika nalazima istrage.

Vezano u pozitivne obveze koje proizlaze iz članka 8., Scalia¹³⁵ smatra da on nije uvijek prekršen u okolnostima koje uključuju pogoršanje okoliša ili smetnje osim ako elementi okoliša imaju izravan i značajan utjecaj na privatni i obiteljski život ili dom. Shodno tome, Sud mora utvrditi postoji li uzročna veza između ponašanja i štetnog utjecaja na okoliš pojedinca i jesu li posljedice dosegle određenu razinu štete, koja ovisi o svim varijablama i činjenicama slučaja, kao što su težina i trajanje smetnje, kao i njezine tjelesne i psihičke posljedice te širi kontekst za sam okoliš.

Scalia¹³⁶ zatim navodi da prema Sudu, javna tijela imaju odgovornost informirati javnost o rizicima za okoliš kako bi ljudi koji bi mogli biti pogođeni ekološkim prijetnjama mogli procijeniti rizik za sebe i svoje obitelji i, kao rezultat toga, odlučiti napustiti opasno područje ili potražiti druge alternative. Ovaj se zahtjev obično nadopunjuje dodatnom

¹³⁴ Ibid., str. 17.

¹³⁵ Ibid., str. 20.

¹³⁶ Ibid., str. 22.

obvezom osiguranja učinkovitog i pristupačnog pristupa informacijama (npr. znanstvene studije procjene okoliša koje provode javna tijela u vezi s provedbom štetnih aktivnosti). Sud također citira EU i međunarodne standarde zaštite okoliša u tom pogledu, kao što su Direktiva 2004/35/EC³⁹, Deklaracija iz Rija o okolišu i razvoju iz 1992. godine i Aarhuška konvencija, koje predviđaju pravo javnosti na informiranje i pristup informacijama u slučajevima ekološke opasnosti. Unutar "proceduralnog aspekta" zaštite iz članka 8. – i u svjetlu zadovoljenja testa proporcionalnosti – Sud također zahtijeva od države da osigura pravo javnosti na sudjelovanje (a posebno onih pojedinaca čiji interesi mogu biti izravno pogođeni) u procesima donošenja odluka o okolišu. Sud je naglasio važnost pristupa javnosti nalazima studija i istraga – koje su pokrenula nacionalna tijela kako bi unaprijed predvidjeli i ocijenili učinke nekih opasnih aktivnosti na okoliš te kako bi se uspostavila pravična ravnoteža između suprotstavljenih interesa, omogućujući pojedincima da procijene opasnosti kojima su izloženi.

Čitajući Scalia¹³⁷, možemo zaključiti da nametanjem pozitivnih obveza donošenja i provedbe kaznenih odredbi u najtežim slučajevima štete po okoliš, počinjenim i namjerno i nenamjerno u nekim okolnostima, sudska praksa ESLJP-a utječe na nacionalne sustave kaznenog prava država ugovornica EKLJP. Taj utjecaj se ogleda izravno, tako što se kaznenopravni sustavi država koje ESLJP osudi, moraju pridržavati presude Suda te neizravno tako što bi se i kaznenopravni sustavi drugih Država ugovornica mogli smatrati odgovornima za neispunjavanje takvih obveza, u slučaju da njihovi građani podnesu pritužbu Sudu. Također, kao rezultat toga, odgovarajući učinak harmonizacije isto utječe na nacionalne kaznenopravne sustave, na temelju standarda zaštite ljudskih prava koje utvrdi Sud te se njime dodatno poboljšava obveza dosljednog tumačenja EKLJP u nacionalnom zakonodavstvu.

B. Praksa Međunarodnog suda pravde (MSP)

Prema van Huis¹³⁸, jedan od prvih napredaka u međunarodnom pravu okoliša koji ukazuje na promjene u međunarodnom poimanju ekoloških zločina bio je slučaj Kostarika protiv Nikaragve pred Međunarodnim sudom pravde. MSP je 2018. presudio da u kontekstu međunarodno protupravnog djela koje je počinila država „gubitak ekoloških usluga” predstavlja štetu okolišu koju mora nadoknaditi odgovorna država. Slučaj Kostarika protiv Nikaragve tiče se graničnog spora. I Kostarika i Nikaragva tvrdile su da je druga upala na njezin teritorij i provodila aktivnosti koje su štetile okolišu. Kostarika je 2010. podnijela tužbu MSP-u protiv Republike Nikaragve zbog nezakonitog upada, okupacije i korištenja teritorija Kostarike, uključujući tvrdnje o ozbiljnoj šteti zaštićenim prašumama i močvarama. Godine 2011. Nikaragva je odgovorila protutužbom da je Kostarika povrijedila svoj suverenitet i

¹³⁷ Ibid., str. 24.

¹³⁸ van Huis, 2019.

nanijela štetu okolišu radovima na izgradnji cesta u pograničnom području. 2013. MSP je odlučio spojiti dva predmeta zajedno. 2015. MSP je odlučio u korist Kostarike i presudio da je Nikaragva počinila međunarodno protupravni čin. Nikaragvi je naloženo da plati odštetu Kostariki za naneseu štetu. Međutim, kako se stranke nisu mogle dogovoriti o naknadi u roku koji je odredio sud, MSP je nastavio predmet odštete na temelju načela međunarodnog prava da kršenje obveze povlači obvezu nadoknade u adekvatnom obliku. Kostarika je tražila odštetu za gubitak ekoloških dobara i usluga, dok je Nikaragva htjela platiti samo zamjensku vrijednost ekološke štete. Gdje se “gubitak ekoloških usluga i dobara” odnosi na štetu ekosustavu u cjelini, “zamjenska vrijednost” se odnosi na otplatu troškova za ponovnu sadnju stabala koja je Nikaragva posjekla u okviru kopanja kanala u pograničnoj regiji. Sud je 2018. godine presudio da se "šteta okolišu, te posljedično narušavanje ili gubitak sposobnosti okoliša da pruža dobra i usluge, može nadoknaditi prema međunarodnom pravu". Dakle, nedostatak sigurnosti kako unovčiti štetu naneseu ekosustavu i ekološkim uslugama koje pruža, nije spriječio MSP da dodijeli naknadu za umanjenje ili gubitak takvih ekoloških usluga. Prilikom utvrđivanja naknade, sud je uzeo u obzir nevjerojatnost da bi se bogata biološka raznolikost prije nezakonitih aktivnosti Nikaragve mogla popraviti u bliskoj budućnosti. Među štetama koje je MSP prepoznao su smanjeni kapaciteti ekosustava u regulaciji plina i uslugama kvalitete zraka. Potonje je važno napomenuti budući da se do sada međunarodno običajno pravo zaštite okoliša uglavnom razvijalo kroz presude koje se tiču prekograničnih tokova vode. Važnost odluke MSP-a je trostruka: 1. To je prvi put da je MSP utvrdio iznos odštete koja se plaća u predmetu međunarodnog prava zaštite okoliša; 2. MSP je prepoznao “gubitak ekoloških usluga i dobara” kao štetu okolišu koja podliježe nadoknadi u kontekstu međunarodno protupravnog čina; 3. Posebno važno za Indoneziju: među spomenutim gubicima ekoloških usluga i dobara, MSP je naveo gubitak kapaciteta ekosustava da smanji plinove i očuva kvalitetu zraka.

Ipak, iako se prepoznaje važnost ovog novog razvoja u međunarodnom pravu zaštite okoliša, malo je vjerojatno da će presuda MSP-a utjecati na međunarodnu pravnu praksu zaštite okoliša na način na koji bi klimatski aktivisti željeli vidjeti.¹³⁹ Malo je vjerojatno da će to uzrokovati veliki porast međunarodnih prekograničnih slučajeva zaštite okoliša koji se vode pred MPS-om na temelju „gubitka ekoloških usluga i dobara“.¹⁴⁰ Za početak, slučaj Kostarike protiv Nikaragve nije toliko međunarodno prekogranično pitanje zaštite okoliša koliko je to slučaj protiv neovlaštenog ulaska na teritorij države.¹⁴¹ Operacije Nikaragve koje su utjecale na okoliš Kostarike odvijale su se na tlu Kostarike.¹⁴² Daleko je teže pripisati

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² Ibid.

krivnju za štetu okolišu susjednoj državi u prekograničnim tužbama za zaštitu okoliša.¹⁴³ Drugo, budući da se primjenjuje načelo "due diligence", država nije dužna spriječiti svu značajnu prekograničnu štetu: država mora poduzeti uobičajene standarde pažnje, što znači da moraju postojati dovoljni postupci za sprječavanje štete po okoliš, a te postupke mora provoditi država.¹⁴⁴ Kad je "no-harm" koncept postao uobičajen u međunarodnom pravu zaštite okoliša, država je postala odgovorna za štetu okolišu samo ako je rezultat njezinih namjernih radnji.¹⁴⁵ Kada korporacije prouzrokuju štetu, odgovornost države bit će pripisana samo ako se može dokazati da država nije marljivo radila u obavljanju svojih operacija na sprječavanju štete—što je teško dokazati.¹⁴⁶ Konačno, MSP je naveo da se "pristup uslugama ekosustava" ne treba smatrati novim standardom jer "nema propisane metode vrednovanja za naknadu štete u okolišu prema međunarodnom pravu", te da bi Sud morao uzeti u obzir jedinstvene okolnosti i karakteristike svakog slučaja."¹⁴⁷

Međutim, van Huis¹⁴⁸ tvrdi da bi slučaj Kostarika protiv Nikaragve mogao biti relevantan za Indoneziju jer je presudio da je gubitak ekoloških usluga, uključujući odnos između ekološke štete i smanjene kvalitete zraka, šteta koju država mora nadoknaditi ako je šteta posljedica međunarodno protupravnog djela (unatoč poteškoćama u određivanju njegove vrijednosti). Ova presuda, u kombinaciji s već uobičajenim načelom međunarodnog prava o "due diligence", može pružiti pravnu osnovu susjednim zemljama da podnose tužbe MSP-u za naknadu za prekograničnu štetu okolišu uzrokovanu šumskim požarima u Indoneziji . U slučaju tužbe, susjedne zemlje bi morale pokazati da je Indonezija bila nemarna u donošenju mjera zaštite okoliša i prevencije šumskih požara. U takvom slučaju, Indonezija će ponuditi dokaze o zakonima, procedurama i svim drugim koracima poduzetim kako bi se spriječilo pojavljivanje i širenje šumskih požara, kao i prethodne kazne nametnute tvrtkama za koje se utvrdi da su odgovorne za šumske požare. Izuzetno je mala vjerojatnost da će pravni postupak na MSP-u, ako se ikada dogodi, biti uspješan. Do danas je MSP dodijelio državnu odgovornost samo za prekograničnu štetu okolišu u slučajevima koji su daleko manje komplicirani i jasni.

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Ibid.

C. Moguća budućnost u sklopu Međunarodnog kaznenog suda (MKS) ili osnivanje specijaliziranog međunarodnog kaznenog suda za ekološke zločine po uzoru na MKS

MKS je 2016. izdao dokument o politici u kojem je najavio da će procesuirati zločine protiv okoliša ako su počinjeni u kontekstu zločina reguliranih Rimskim ugovorom.¹⁴⁹ Tužiteljica MKS-a Fatou Bensouda objavila je da će MKS procijeniti zločine koji rezultiraju "uništenjem okoliša ili zaštićenih objekata" te da će posvetiti "posebnu pažnju procesuiranju zločina iz Rimskog statuta koji su počinjeni putem, ili koji rezultiraju, između ostalog, uništavanjem okoliša, nezakonitim iskorištavanjem prirodnih resursa ili nezakonitim oduzimanjem zemlje".¹⁵⁰ Taj dokument o politici će "služiti kao ključni instrument za usmjeravanje Uredu tužitelja u njegovom odabiru i određivanju prioriteta predmeta za istragu i kazneni progon".¹⁵¹ To je izrazito pozitivno primljeno kod boraca za prava okoliša jer MKS progona pojedince (ali ne i pravne osobe kao što su korporacije). Štoviše, tužitelj MKS-a može pokrenuti slučaj na temelju izvješća osoba i organizacija civilnog društva, dok MSP sudi samo u sporovima između država koje podnose države.¹⁵² Prijedlog, prema riječima aktivista i odvjetnika za ljudska prava, pokazuje sve veće globalno priznanje težine zločina protiv okoliša. Ako njihove pritužbe ne budu saslušane na nacionalnim sudovima, to također daje ovlasti žrtvama da traže pravdu kroz međunarodni kaznenopravni sustav.¹⁵³ Prema Alice Harrison, savjetnici svjetske nevladine organizacije Global Witness koja se bavi nadzorom okoliša, uključivanjem degradacije okoliša u procjene kršenja ljudskih prava "trebalo bi uputiti upozorenje čelnicima tvrtki i investitorima da okoliš više nije njihovo igralište."¹⁵⁴

Iako to doista predstavlja uzbudljivu priliku da oni koji su prethodno smatrani nedodirljivima odgovaraju za zločine protiv okoliša ostaje nejasno hoće li MKS procesuirati zločine protiv okoliša samostalno ili vezano uz druga kaznena djela.¹⁵⁵ Barem za sada, ostaje nam zaključiti da se mislilo na ovu drugu tezu. MKS ima nadležnost nad osobama optuženima za "najteže zločine od interesa za međunarodnu zajednicu u cjelini", a politički dokument nije

¹⁴⁹ Durney, 2018., str. 3.

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² van Huis, 2019.

¹⁵³ Chris Arsenault, International court to prosecute environmental crimes in major shift, Thomson Reuters Foundation, 15 September 2016, <https://www.reuters.com/article/us-global-landrights-icc-idUSKCN11L2F9>, 11 svibnja 2022. (u daljnjem tekstu: Arsenault, 2016.)

¹⁵⁴ Durney, 2018., str. 414.

¹⁵⁵ van Huis, 2019.

pravni instrument koji može uvesti "ozbiljnu štetu okolišu" kao novi "najteži zločin." Kao rezultat toga, zločini protiv okoliša moraju biti uključeni u trenutnu pravnu strukturu.¹⁵⁶

Rimski statut sadrži antropocentričnu definiciju "štete", što znači da se nadležnost odnosi samo na radnje koje imaju negativan utjecaj na ljude, te stoga radnje koje zagađuju ili degradiraju okoliš ne potpadaju pod nadležnost MKS-a što također predstavlja ograničenje.¹⁵⁷ Unatoč ovom ograničenju, proširenje nadležnosti MKS-a obuhvaćanjem ovakvog narativa te kasniji predmeti pred MKS-om mogli bi imati dalekosežne posljedice.¹⁵⁸ Budući da mnoge zemlje koriste definicije Rimskog statuta kako bi uključile međunarodne zločine u svoje nacionalno zakonodavstvo, stvaranje tumačenja koje omogućuje MKS-u da procesuiraju štetu u okolišu moglo bi imati posljedice na nacionalne sudove.¹⁵⁹ Time se pruža prilika za postavljanje sudskog presedana da je namjerno uništavanje okoliša koje oduzima živote ljudima kršenje ljudskih prava.¹⁶⁰ Ovaj presedan mogu iskoristiti poduzetni pravni umovi za promjenu na međunarodnoj i nacionalnoj razini.¹⁶¹ MKS bi mogao utrti put drugim sudovima—kako s međunarodnom tako i s nacionalnom jurisdikcijom—da prošire granice tradicionalnih konceptata međunarodnog kaznenog prava kako bi uključili ekološku pravdu.¹⁶²

Proceduralni koraci MKS-a za odlučivanje postoji li dovoljno dokaza da "težina" zločina zahtijeva pokretanje istrage uključuje "kvalitativne i kvantitativne" čimbenike, uključujući broj žrtava, opseg štete, fizičke i/ili psihičke šteta koja se dogodi i "geografsko ili vremensko širenje" djela.¹⁶³

Prema Rimskom statutu, četiri zločina su priznata kao „najozbiljniji zločini“. To su genocid, zločini protiv čovječnosti, ratni zločini i agresija. Zločini protiv okoliša moraju se suditi u jednoj od ove četiri kategorije. Jedino mjesto na kojemu Rimski statut spominje riječ „okoliš“ je čl. 8. b (iv.) koji navodi jednu od radnji koje čine ratni zločin te ta odredba zahtijeva nevjerojatno specifičan skup okolnosti. Naime, pojedinci mogu biti kazneno gonjeni za kršenje „ratnih zločina“ za: „Namjerno pokretanje napada znajući da će takav napad prouzročiti slučajne gubitke života ili ozljede civila ili štetu civilnih objekata ili široko rasprostranjena, dugotrajna i teška oštećenja prirodnog okoliša koje bi bilo očito pretjerano u

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Durney, 2018., str. 414.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Ibid., str. 422.

odnosu na predviđenu konkretnu i izravnu ukupnu vojnu prednost.“¹⁶⁴ Takav napad također mora biti “počinjen kao dio sustavnog i opsežnog plana ili politike” za vrijeme rata. Ovaj popis potrebnih elemenata, zajedno s vremenskim ograničenjem vezanim za ratno vrijeme, ostavlja jako malo mogućnosti za kazneni progon.¹⁶⁵

U teoriji ekološki zločini bi se mogli podvesti i pod genocidnu radnju iz čl.6. (c) koja glasi: „namjerno podvrgavanje skupine životnim uvjetima kojima je cilj njeno potpuno ili djelomično fizičko uništenje“¹⁶⁶ jer razni ekološki zločini za posljedicu imaju upravo podvrgavanje skupina vrlo teškim i nehumanim životnim uvjetima. Na primjer ilegalno odlaganje otpada koje uzorkuje onečišćenje izvora vode za piće. No s obzirom na antropocentrični pristup i poteškoće u dokazivanju genocidne namjere, također je malo vjerojatno da će se ekološki zločini procesirati u sklopu zločina genocida.

Čini se da je najprikladnija kategorija za uključivanje štete po okoliš "zločini protiv čovječnosti". Mnogi zločini protiv čovječnosti, kao i primjeri teške ekonomske eksploatacije, posebice djece, popraćeni su kumulativnim uništavanjem okoliša, slično kao što je sam rat štetan ne samo za ljude koje ubija i osakaćuje, već i za drveće, rijeke i divlje životinje.¹⁶⁷ Međutim, zbog koncepta "zločina protiv čovječnosti", uključivanje štete prema okolišu i dalje je teško. "Zločini protiv čovječnosti" su zločini počinjeni "kao dio široko rasprostranjenog ili sustavnog napada osmišljenog protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, sa znanjem za napad". Kao rezultat toga, šteta po okoliš mora biti dio većeg napada koji je sustavan i usmjeren protiv određene skupine. Drugim riječima, šteta nanesena skupini mora biti cilj djela – nije dovoljno ako je šteta po okoliš rezultat ili nusproizvod druge motivacije, kao što je ekonomski poticaj.¹⁶⁸ Od jedanaest definiranih djela koja predstavljaju zločin protiv čovječnosti, dva su najrelevantnije za procesuiranje ekoloških zločina: istrebljenje i deportacije ili prisilno preseljenje stanovništva. Kako bi se poštivao Rimski statut, ekološki "napad" mora biti usmjeren na određenu populaciju s ciljem "istrebljenja" ili "nasilnog premještanja" te skupine.

Rimski statut definira istrebljenje kao „namjerno podvrgavanje uvjetima života, između ostalog, uskraćivanje pristupa hrani i lijekovima, s ciljem uništenja dijela stanovništva.“¹⁶⁹ Ova kategorija uključuje počinitelje koji remete ili zadiru u prirodni okoliš s namjerom uništenja određene skupine. Sustavno spaljivanje muslimanskog poljoprivrednog zemljišta,

¹⁶⁴ Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda, 1998. (stupio na snagu 2002.) (u daljnjem tekstu: RS)

¹⁶⁵ Durney, 2018., str. 416.

¹⁶⁶ RS

¹⁶⁷ Stoett, Omrow, 2021., Introduction

¹⁶⁸ van Huis, 2019.

¹⁶⁹ RS, čl.7. 2 (b)

usjeva i sela Rohingya kako bi se isti potisnuli iz većinskog budističkog Mjanmara jedan je primjer.¹⁷⁰

Kako bi to postigli, pojedinci u vladi Mjanmara su oštećivali i palili gradove, kuće i poljoprivredna zemljišta; fizički nasrtali na pripadnike etničke vjerske manjine, ubadali ih nožem i pucali na mještane; te su prisilili preživjele da pješice bježe do granice s Bangladešem.¹⁷¹ Aktivisti za ljudska prava vjeruju da su u napadima ubijene na tisuće ljudi i da su potaknuli preko 400 tisuća Rohingya muslimana da pobjegnu radi svoje sigurnosti u Bangladeš, što je rezultiralo "humanitarnom krizom", a Bangladeš se pokušavo nositi s poplavom progonjenih izbjeglica.¹⁷² Također tvrde, da je vojni čelnik Mjanmara viši general Min Aung Laing, pozivajući se na svjedočanstva iz prve ruke, "osobno odgovoran za katastrofu", tj postupke paljenja sela i uništavanja okoliša mjanmarskih vojnika u vojnim uniformama.¹⁷³ Namjerno paljenje kuća i njiva, koje je rezultiralo smrću najmanje jedne osobe, zadovoljava prvi od uvjeta koji čine zločin protiv čovječnosti kao "istrebljenje" prema članku 7(1)(b) ako je pojedinac "ubio jednu ili više osoba, uključujući nanošenje uvjeta života s ciljem uništenja dijela populacije", ako tužiteljstvo može potvrditi tvrdnje protiv vojskovođe.¹⁷⁴ Nadalje, postoje značajni dokazi da su požari i razaranja bili usmjereni isključivo na sela Rohingya, dok su sela koja nisu Rohingya bila pošteđena.¹⁷⁵ Ovo, u kombinaciji s tvrdnjama o unutarnjoj nacionalnoj politici usmjerenoj prema diskriminaciji etničke manjine (ograničavanjem "temeljnih sloboda sklapanja braka, razvoda i rađanja djece, prakticanja vjere, rada ili slobode kretanja") pokazuje "široku rasprostranjenost" i "sustavnost" napada na ovu etničku manjinu čime su zadovoljeni drugi i treći kriterij, a to su da je ponašanje moralo "predstavljati, ili se dogodilo kao dio, masovnog ubijanja pripadnika civilnog stanovništva, te da takvo ponašanje mora biti "dio raširenog ili sustavnog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva".¹⁷⁶ Za četvrti uvjet, da je pojedinac namjeravao ili morao znati za ponašanje koje konstituira takav napad, pod „znanje“ jasno spada činjenica da će paljenje sela rezultirati smrću dok za radnje kojima će „narod, kultura ili stanište biti uništeni" MKS ima pravila da "ako su kontinuirani i predvidivi rezultat" štete da, radnje zadovoljavaju element "znanja" za istrebljenje.¹⁷⁷

¹⁷⁰ Durney, 2018., str. 417.

¹⁷¹ Ibid., str. 426.

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Ibid.

Drugi mogući način, deportacija ili prisilno premještanje sastoji se od „prisilnog premještanja osoba na koje se odnosi protjerivanje ili druge prisilne radnje s područja na kojem su zakonito prisutni, bez osnova dopuštenih međunarodnim pravom.”¹⁷⁸ Otimanje zemlje spada u ovu kategoriju zločina protiv čovječnosti, a u prošlosti je bilo nekih akcija da se kambodžanska vlada privede MKS-u zbog sustavne krađe poljoprivrednog zemljišta.¹⁷⁹

Naime, u Kambodži je navodno, preko 2,6 milijuna hektara zemlje oteto i oduzeto poljoprivrednicima koji su posjedovali zemlju i dano u zakup privatnim tvrtkama kao “Gospodarske zemljišne koncesije.”¹⁸⁰ To iznosi nevjerojatnih sedamdeset i tri posto nacionalnih oranica.¹⁸¹ U svom podnesku MKS-u, međunarodni odvjetnik Richard Rogers iz Global Diligencea, u ime kambodžanskih žrtava, tvrdi da je "vladajuća elita"-mali broj visokih članova kambodžanske vladajuće vlade, izvršnih dužnosnika u državnim sigurnosnim snagama i poslovnih čelnika povezanih s vladom-počinila kršenja ljudskih prava protiv civila putem prisilnog premještanja, što Rimski statut definira kao zločin protiv čovječnosti.¹⁸² Nadalje, tvrdi da je 770.000 ljudi prisilno preseljeno iz svojih domova i zemlje predaka zbog prijetnji "brutalnim nasiljem, izmišljenim kaznenim optužbama i drugim vrstama progona", pri čemu je najviše patilo autohtono stanovništvo.¹⁸³ Protivnici ovakvog oduzimanja zemlje su navodno "ubijani, premlaćivani, podvrgnuti izmišljenim optužbama i nezakonitom zatvaranju, te procesuirani zbog otpora vladajućoj eliti" kako bi se suzbile pobune i društvene nestabilnosti koje je nasilno uklanjanje sa zemlje uzrokovalo.¹⁸⁴ Rogers u svom priopćenju identificira 72 slučaja prisilnog premještanja na "tisuće Kambodžana" koji su bili legalno prisutni na imovini u vlasništvu njihove obitelji ili koja je pripadala domorodačkim skupinama kao zemlji predaka.¹⁸⁵ Ti slučajevi zadovoljavaju prvi i drugi uvjet prema članku 7(1)(d), „deportacija ili prisilno preseljenje stanovništva”. Prvi uvjet glasi da je „deportacija ili prisilno premještanje jedne ili više osoba u drugu državu ili mjesto, počinjeno protjerivanjem ili drugim prisilnim djelima, bez razloga dopuštenih međunarodnim pravom”, a drugi da su deportirani bili "zakonito prisutni" na tom području.¹⁸⁶ Činjenica da su članovi

¹⁷⁸ RS, čl. 7. 2 (d)

¹⁷⁹ Durney, 2018., str. 418.

¹⁸⁰ Ibid., str. 427.

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ Ibid.

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ Ibid.

uprave podržali napade i brutalnost s kojom su izvedeni (10 od 72 slučaja deložacije uključivalo je najmanje jedno ubojstvo) naznaka je da su ubojice bile svjesne pravnog statusa žrtava kojima su oduzeli posjed zemlje.¹⁸⁷ U komunikaciji se naglašava "značajan" broj žrtava i geografski opseg napada na civilne skupine".¹⁸⁸ Uzimajući u obzir "organiziranu prirodu i ponavljajući obrazac kriminalnog ponašanja", uvjeti 4 i 5 o „širokoj rasprostranjenosti i sustavnosti napada“ te znanju o tim napadima, koji su isti kao i uvjeti 3 i 4 iz prethodnog slučaja, su također ispunjeni.

Radnje protiv okoliša, u oba navedena slučaja-bilo kao ciljano paljenje i uništavanje zemljišta kao "istrebljenje" ili "deportacija" kambodžanskih državljana pod prijetnjom sile-korištene su u tandemu s drugim ekstremnim taktikama za ciljanje određenih skupina ili općeg civilnog stanovništva. U svjetlu namjeravanog pomaka koji donosi politički dokument iz 2016. o procesuiranju zločina "počinjenih putem, ili koji imaju za posljedicu, između ostalog, uništavanje okoliša, nezakonito iskorištavanje prirodnih resursa ili nezakonito oduzimanje zemlje", ovi se slučajevi pojavljuju kao potencijalne istrage MKS-a.¹⁸⁹

Prema svemu navedenom, najširi put za procesuiranje štete po okoliš su zločini protiv čovječnosti. Iako postoje različiti načini povezivanja djelovanja protiv prirodnog okoliša s negativnim posljedicama za ljude, zakonski kriteriji "sustavnog" ponašanja s izričitom svrhom "prouzrokovanja velike boli" nude institucionalne prepreke mnogim rasprostranjenijim ekološkim nepravdama.¹⁹⁰ Takva ograničenja ograničit će aktere koji se mogu kazneno goniti i isključit će izolirane radnje.¹⁹¹

Ostaje prostora u budućnosti za mogućnost uvođenja novog kaznenog djela, ekoloških zločina ili kako ga neki nazivaju ekocida, u Statut MKS-a za što bi se najvjerojatnije morala sazvati nova diplomatska konferencija kojoj bi prethodili pregovori oko same definicije istih i što bi sve obuhvaćali iako je već 2017. osnovana kampanja Stop ekocidu koja je prva globalna kampanja koja ima za cilj "podržati uspostavljanje ekocida kao međunarodnog zločina, kako bi se zabranilo i spriječilo daljnje uništavanje života na Zemlji" te je u tu svrhu krajem 2020. pokrenula stručno vijeće za izradu nacrtu zakonske definicije ekocida.¹⁹² Odborom su predsjedali međunarodni pravници poput Philippe Sands-a.¹⁹³ No ideja o uključivanju ekocida na popis zločina za koje bi sud bio nadležan se pojavila već 1980-ih,

¹⁸⁷ Ibid.

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ Ibid., str. 428.

¹⁹⁰ Ibid., str. 418.

¹⁹¹ Ibid.

¹⁹² Roksandić, 2022.

¹⁹³ Ibid.

tijekom izrade Rimskog statuta MKS-a, no na kraju nije navedeno kao samostalno međunarodno kazneno djelo.¹⁹⁴ Sada se ta tema opet otvara te je Belgijski parlament u prosincu 2021. godine izglasao Rezoluciju o potrebi uključivanja kaznenog djela ekocida u Statut MKS-a i belgijski kazneni zakon te tim prijedlogom nastoji zaštititi sigurnost planeta i uključiti ekocid pod jurisdikciju MKS-a.¹⁹⁵ Druga mogućnost je osnivanje novog specijaliziranog međunarodnog kaznenog suda za ekološke zločine što bi iznjedrilo niz novih pitanja te administrativnih troškova. No ni ta opcija nije za odbaciti. Neka od pitanja koja bi se pojavila su svakako vezano uz nadležnost takvog suda, bi li on sudio pojedincima po uzoru na MKS ili državama po uzoru na MSP ili oboje te trebali posebno pod nadležnost podvesti pravne osobe multinacionalnih kompanija koje su često najveći problem. Zatim se postavlja pitanje zahtijevaju li ovi zločini uspostavljanje univerzalne jurisdikcije s obzirom na njihovu prirodu i značaj.¹⁹⁶ Također pitanje *actus reus-a* koji bi spadali pod obilježja takvih zločina te koji bi se stupanj *mens rea-e* tražio i naravno brojna pitanja uz sam način osnivanja. Iako sve to zasad izgleda uvelike kao puko teoretiziranje, smatram da što prije treba početi razmatrati takve mogućnosti i pokušati pronaći najpogodnija rješenja za ova pitanja te biti korak ispred i ne čekati da se dogodi katastrofa velikih razmjera poput Prvog i Drugog svjetskog rata da bi se nešto na planu međunarodnog kaznenog sudstva napravilo. Time bi se također izbjegli prigovori vezani uz maksimu *nullum crimen sine lege* koja se često pojavljivala kao prigovor i obrana počinitelja na kaznenim sudovima i tribunalima nakon ratova. Iako je pitanje ima li uopće vremena za biti korak ispred ili smo već u velikom zakašnjenju, no ostaje nada da kada ništa nije sigurno, sve je moguće. Kako Roksandić¹⁹⁷ naglašava: „Nije ni genocid nastao odjednom, niti zločini protiv čovječnosti. Prvim predlagateljima se sigurno i govorilo da izmišljaju nešto novo, nepotrebno, nemoguće, da je već i sad problem procesuirati postojeće, a kamoli još nešto novo“ te tvrdi da je „opet došlo vrijeme da propitamo što za nas znači zločin protiv čovječnosti, htjeli to mi ili ne.“

VI. ZAKLJUČAK

Kondor-Langer¹⁹⁸ kaže za ekološke zločine da su to „kaznena djela „sadašnjosti i budućnosti“ s obzirom na to da kod njih postoji nizak rizik za počinitelje; što se ogleda u relativno niskim kaznenopravnim sankcijama propisanim za njihovo počinjenje; dok su profiti koje počinitelji ostvaruju činjenjem tih kaznenih djela vrlo visoki, a šteta nastala za okoliš

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ Vidi supra pod II. D.

¹⁹⁷ Roksandić, 2022.

¹⁹⁸ Kondor-Langer, 2021.

nenadoknadiva je i često nije odmah vidljiva.“, što vrlo sveobuhvatno i koncizno sumira samu njihovu problematiku.

Kazneno pravo ne može biti učinkovito bez značajne financijske podloge dodijeljene drugim granama prava koje moraju izvršiti svoje zadaće prije počinjenja djela te su time *ante delictum* karaktera.¹⁹⁹ Gospodarski rast i privremeni društveni napredak ne bi trebali biti isključivi ciljevi javne politike, jer to uzrokuje štetu okolišu. Ekološki zločini rezultiraju ne samo sadašnjim nego i budućim žrtvama, stoga je zakonska regulativa, uključujući kaznenu zaštitu, važan aspekt regulacije gospodarstva u cjelini.²⁰⁰

Zasigurno postoje dokazi o konvergenciji u sudskoj praksi u području okoliša i međusobnom oplođivanju ideja između različitih pravnih sustava na različitim razinama–tj. međunarodnoj, europskoj i nacionalnoj, dopuštajući mnogo poželjnih preventivnih i represivnih pravnih obrazaca, koji mogu, s jedne strane, poboljšati poštivanje načela kojima se vode kaznenopravne politike od strane zakonodavca i, s druge strane, podići standard zaštite pojedinca kada su u pitanju ekološki zločini.²⁰¹ Kako Roksandić²⁰² kaže: „važno je biti proaktivan (informirano proaktivan), a ne reaktivan u kreiranju kazneno pravne politike i na nacionalnom i na EU i međunarodnom nivou.“

Zaštita okoliša i zaštita ljudskih prava međusobno su povezani: jedno se ne može postići bez drugog, niti na štetu drugog. Život i dobrobit na našem planetu ovise o našoj zajedničkoj sposobnosti da budućim generacijama jamčimo ljudska prava i zdrav okoliš. Pristup temeljen na ljudskim pravima–korištenje zakona i mehanizama o ljudskim pravima u kontekstu utjecaja na okoliš–nudi inovativan alat za zaštitu okoliša koji se razvija ponajviše kroz sudsku praksu ESLJP-a.

Nastali trendovi u međunarodnoj sudskoj praksi i sve veći fokus na učenja o važnosti štete za okoliš dovodi do promjene u načinu na koji globalna zajednica razmišlja o kriminalu. Politički dokument MKS-a predstavlja otvaranje za suštinski i opipljiv korak u pozivanju na odgovornost aktera koji iskorištavaju svoju moć i zanemaruju okoliš na račun drugih.²⁰³ Iako tradicionalna nadležnost MKS-a kroz Rimski statut predstavlja institucionalne prepreke kroz visoke pragove voljnih radnji i specifične namjere postoji prostor unutar definicije “zločina protiv čovječnosti” uključiti štetu za okoliš.²⁰⁴ Ovo otvaranje, u kombinaciji s globalnim pomicanjem pozornosti na okoliš, omogućit će MKS-u da počne procesuirati pojedince za

¹⁹⁹ Bojanić, 2013., str. 386.

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ Scalia, V., 2015., str. 26.

²⁰² Roksandić, 2022.

²⁰³ Durney, 2018., str. 429.

²⁰⁴ Ibid.

njihova djela protiv prirode.²⁰⁵ Zločini protiv čovječnosti kako su definirani trebali bi se proširiti i rasti zajedno sa sviješću globalne zajednice. Ostali međunarodni sudovi su također krenuli u tom smjeru, usvajajući evolutivni pristup tumačenja čovjekovog kršenja prava u svjetlu “društvenog konteksta i promjena u društvu”.²⁰⁶ Uz to Političkim dokumentom iz 2016., stvorena je platforma za podizanje namjerne štete protiv okoliša na razinu kršenja ljudskih prava.²⁰⁷

Slučajevi MSP-a i MKS-a pokazuju kako pravna tumačenja i nove politike unutar postojećeg pravnog okvira mogu rezultirati pravnim promjenama, ali da će takva promjena neizbježno biti spora.²⁰⁸

Na štete po okoliš moramo gledati kao na skupove ekološke, društvene i ekonomske štete. Postoji veza između ekološke pravde i ljudske sigurnosti.²⁰⁹ Gotovo svi oblici ekoloških zločina uključuju ljudsku patnju, iskorištavanje, prijevaru ili neku drugu nepravdu protiv pojedinaca ili zajednica, pa tako ekološka pravda za sobom povlači i rasnu, ekonomsku te socijalnu pravdu i niz drugih pravdi. I to nije nešto oko čega bismo trebali biti cinični već nešto za što bi smo se svi trebali boriti kako bismo održali red i sigurnost. Imamo sve mogućnosti i tehnologiju, no ako ih koristimo na krivi način, uništavamo jedino što nam može pomoći. Pravo kao izvor moći ili alat za postizanje više svijesti i evolucije trebalo bi služiti stvaranju sigurnosti i pravde i sprječavati zločine, među njima i one ekološke.

U nadi da je upravo ovo budućnost kaznenog prava i da je čovječanstvo dostiglo stupanj civilizacije i višeg stanja svijesti da si više ne dopusti ratove, pišem ovaj rad, dok me vijesti iz Ukrajine podosta obeshrabljuju. No zabrinjavajuća je istina da ako ne zaustavimo ovaj ekološki rat, koji vodimo sami protiv sebe i svoje pohlepe i korupcije, doista se ni jedan drugi više ni ne će moći voditi. Iako je budućnost procesuiranja ekoloških zločina neizvjesna te se međunarodnoj pravnoj zajednici može uputiti niz kritika, izvjesno je da se promjena događa pa makar sporo i malim koracima, barem u dobrom smjeru, a nešto je uvijek bolje od ništa.

²⁰⁵ Ibid.

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ van Huis, 2019.

²⁰⁹ Stoett, Omrow, 2021., Introduction

VII. LITERATURA

Propisi:

(Europska) Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (pročišćeni tekst, MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10)

Direktiva 2008/99/EZ EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 19. studenoga 2008. o zaštiti okoliša putem kaznenog prava

Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21)

Rimski statut Međunarodnog kaznenog suda, 1998. (stupio na snagu 2002.)

Zakon o zaštiti okoliša (pročišćeni tekst zakona, NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18, na snazi od 01.01.2019.)

Zakonu o pravu na pristup informacijama (pročišćeni tekst zakona, NN 25/13, 85/15, na snazi od 09.08.2015.)

Presude:

ECHR, Budayeva and Others v. Russia, application nn. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 and 15343/02, 22 March 2008

ECHR, Deés v. Hungary, application n. 2345/06, 9 November 2010

ECHR, Di Sarno and Others v. Italy, application n. 30765/08, 12 January 2012

ECHR, Dubetska and Others v. Ukraine, application n. 30499/03, 10 February 2011

ECHR, Elefteriadis v. Romania, application n. 38427/05, 25 January 2011

ECHR, Guerra and Others v. Italy, application n. 116/1996/735/932, 19 February 1998

ECHR, López Ostra v. Spain, application n. 16798/90, 03 December 1994

ECHR, Oluic v. Croatia, application n. 61260/08, 20 May 2010

ECHR, Öneriyildiz v. Turkey, Application n. 48939/99, 30 November 2004

ECHR, Steel and Morris v. United Kingdom, application n. 32772/02, 15 February 2005

ECHR, Taskin and Others v. Turkey, application n. 46117/99, 10 November 2004

ECHR, Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (n. 1), application n. 24699/94, 28 June 2001

ECHR, Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (n. 1), application n. 24699/94, 28 June 2001

Općinski kazneni sud u Zagrebu, 19K-557/19-2 od 17. travnja 2019.

Općinski kazneni sud u Zagrebu, 22.-K-272/15-20 od 6. listopada 2015.

Općinski kazneni sud u Zagrebu, 22.-KO-1889/14-18 od 1. srpnja 2015.

Općinski kazneni sud u Zagrebu, 28.Kmp-103/2015 od 21. ožujka 2016.

Općinski kazneni sud u Zagrebu, 29.K-1060/16-16 od 20. veljače 2017.

Općinski kazneni sud u Zagrebu, 29.KO-305/15 od 22. travnja 2015.

Općinski kazneni sud u Zagrebu, 8.K-2160/16-19 od 26. siječnja 2018.

Općinski kazneni sud u Zagrebu, KO-180/2014 od 17. prosinca 2014.

Općinski kazneni sud u Zagrebu, Ko-261/2014-2 od 26. veljače 2014.

Općinski sud u Rijeci, 12 K-704/18-2 od 15. ožujka 2019.

Općinski sud u Rijeci, 7 K-330/2018-9 od 21. ožujka 2019.

Općinski sud u Rijeci, K-149/2017 od 23. veljače 2018.

Općinski sud u Rijeci, K-536/15 od 24. travnja 2015.

Općinski sud u Rijeci, K-606/16-2 od 25. listopada 2016.

Općinski sud u Rijeci, K-647/2017-3 od 27. kolovoza 2018.

Općinski sud u Rijeci, K-85/17 od 14. studenog 2017.

Općinski sud u Zadru, 2 K-103/15 od 17. ožujka 2015.

Općinski sud u Zadru, 36K-740/13-6 od 24. listopada 2013.

Općinski sud u Zadru, 5 K-385/14 od 24. veljače 2017.

Općinski sud u Zadru, K-1021/13-2 od 31. prosinca 2013.

Općinski sud u Zadru, K-1132/11-50 od 19. svibnja 2015.

Općinski sud u Zadru, K-1134/2011-23 od 26. ožujka 2014.

Općinski sud u Zadru, K-392/07-62 od 11. svibnja 2015.

Županijski sud u Rijeci, K-Us-7/16-92 od 9. prosinac 2016.

Ostalo:

Bojanić, Igor, Kaznenopravna zaštita okoliša u Republici Hrvatskoj i njezina usklađenost s europskim standardima u: Župan, Mirela; Vinković, Mario (ur.), Pravo-regije-razvoj, DUNICOP, Pečuh-Osijek, 2013., https://bib.irb.hr/datoteka/683790.DUNICOP-HRVATSKA_VERZIJA.pdf

C N Trueman "Environmental Crimes" historylearningsite.co.uk. The History Learning Site, 25 svibnja 2015., <https://www.historylearningsite.co.uk/sociology/crime-and-deviance/environmental-crimes/> , 2.svibnja 2022.

Chris Arsenault, International court to prosecute environmental crimes in major shift, Thomson Reuters Foundation, 15 September 2016, <https://www.reuters.com/article/us-global-landrights-icc-idUSKCN11L2F9> , 11 svibnja 2022.

Combating Environmental Crime, <https://ec.europa.eu/environment/legal/crime/index.htm> , 3. svibnja 2022.

Council of Europe, Manual on Human Rights and the Environment (3rd edition), February 2022., <https://rm.coe.int/manual-environment-3rd-edition/1680a56197> , 9. svibnja 2022.

Državni zavod za statistiku, RH (2022): Osuđeni punoljetni počinitelji prema kaznenim djelima, spolu, pokušaju i izrečenim kaznama i drugim mjerama u 2016., 2017. I 2018., Počinitelji kaznenih djela, Baze podataka

Državni zavod za statistiku, RH (2022): Osuđeni punoljetni počinitelji prema kaznenim djelima, spolu, pokušaju i izrečenim kaznama i drugim mjerama u 2019., Počinitelji kaznenih djela, Baze podataka

Državni zavod za statistiku, RH (2022): Osuđeni punoljetni počinitelji prema kaznenim djelima, spolu, pokušaju i izrečenim kaznama i drugim mjerama u 2020. i 2021., Počinitelji kaznenih djela, Baze podataka

European Commission, Environmental Crime, https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/criminal-justice/environmental-crime_en , 6. svibnja 2022.

Europska komisija, Kaznene sankcije za prekršaje na štetu okoliša, Definicija kaznenog djela protiv okoliša i pravila EU-a o kaznenim sankcijama za kršenje zakona o okolišu, https://ec.europa.eu/info/energy-climate-change-environment/implementation-eu-countries/criminal-sanctions-environmental-offences_hr , 28. travnja 2022.

Herceg, Pakšić, Barbara; Vuletić, Igor; Köhalmi László, Kaznenopravna zaštita okoliša u Mađarskoj i Hrvatskoj u kontekstu usklađivanja s regulacijom Europske unije, u: Župan, Mirela; Vinković, Mario (ur.), Pravo-regije-razvoj, DUNICOP, Pečuh-Osijek, 2013., https://bib.irb.hr/datoteka/683790.DUNICOP-HRVATSKA_VERZIJA.pdf

Jessica Durney, Crafting a Standard: Environmental Crimes as Crimes Against Humanity Under the International Criminal Court, 24 Hastings Env'tl L.J. 413 (2018), Available at: https://repository.uchastings.edu/hastings_environmental_law_journal/vol24/iss2/13

Kondor-Langer, Mirijana, Stanje i kretanje okolišnog kriminaliteta u Republici Hrvatskoj, u: Policija i sigurnost, Vol. 30 No. 2/2021., 2021., str. 245.-274., <https://hrcak.srce.hr/clanak/375469>

Pleić, Marija, Kazneni progon i istraživanje kaznenih djela protiv okoliša, u: Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 53 No. 2, 2016., str. 601.-622., <https://hrcak.srce.hr/clanak/232454>

Roksandić Vidlička, Sunčana, Pravo okoliša i gospodarsko kazneno pravo: pojačano naoružanje za očuvanje okoliša i suočavanje s klimatskim promjenama Što možemo naučiti od SAD-a - Primjer ExxonMobila, u: Barbić, Jakša (ur.), Kaznenopravna zaštita okoliša, Zagreb, 2017., str. 63.-88., <https://www.bib.irb.hr/921468>

Roksandić, Sunčana, I Hrvatska mora kažnjavati ekocid kao teško kazneno djelo, autograf.hr, 10. veljače 2022., <https://www.autograf.hr/i-hrvatska-mora-kaznjavati-ekocid-kao-tesko-kazneno-djelo/#more-65200>, 19. svibnja 2022.

Scalia, V. (2015). The European Court of Human Rights and Environmental Crime. Study in the framework of the EFFACE research project, Catania: University of Catania, https://efface.eu/sites/default/files/EFFACE_ECtHR%20and%20Environmental%20Crime.pdf

Stijn Cornelis van Huis, Environmental Crimes Brought Before ICJ And ICC Tribunals: A Distant Prospect?, Binus University, 5 November 2019. <https://business-law.binus.ac.id/2019/11/05/environmental-crimes-brought-before-icj-and-icc-tribunals-a-distant-prospect/>, 8. svibnja 2022.

Stoett, P., Omrow, D.A. (2021). Transnational Ecoviolence and Crime: Revisiting Environmental Justice and Human Security. In: Spheres of Transnational Ecoviolence. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi-org.pros1.lib.unimi.it/10.1007/978-3-030-58561-7_1

UNDOC, Environmental crime, A threat to our future, 2008., https://www.unodc.org/documents/NGO/EIA_Ecocrime_report_0908_final_draft_low.pdf, 30. travnja 2022.